Međuzajednički dijalog i društvena kohezija na Kosovu:

Percepcije, izazovi i perspektive nevećinskih zajednica

2026

MUSINE KOKALARI
INSTITUTI PËR POLITIKA SOCIALE

NED NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY
SUPPORTING FREEDOM AROUND THE WORLD

Međuzajednički dijalog i društvena kohezija na Kosovu:

Percepcije, izazovi i perspektive nevećinskih zajednica

Institut za socijalnu politiku Musine Kokalari je nezavisni istraživački institut (think tank) na Kosovu, koji promoviše socijalnu pravdu, jednakost, demokratiju i inkluzivne javne politike, pružajući podršku organizacijama civilnog društva i drugim društvenim akterima u kreiranju, sprovođenju i zagovaranju njihovih politika. Institut je usmeren na osmišljavanje i promovisanje pravednog i ravnopravnog društva, zasnovanog na vladavini prava. Usmereni ka budućnosti, nastojimo da prevaziđemo podele, smanjimo društvene jazove i izgradimo zajedničke javne vrednosti koje se zajednički dele i neguju.

Odricanje od odgovornosti: Ovaj izveštaj je izrađen u okviru projekta „Podsticanje političkog dijaloga za međuetničku i društvenu koheziju“, uz podršku organizacije National Endowment for Democracy (NED). Isključivu odgovornost za sadržaj ovog izveštaja snosi Institut za socijalnu politiku Musine Kokalari. Stavovi i tumačenja izneti u ovom izveštaju ne odražavaju nužno stavove donatora.

Autorska prava © 2026 zadržava IPS Musine Kokalari. Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne sme se umnožavati, čuvati niti distribuirati u bilo kom obliku ili na bilo koji način, elektronskim ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili druge oblike reprodukcije, bez prethodne pisane saglasnosti Instituta za socijalnu politiku Musine Kokalari.

Autor: **Institut za socijalnu politiku Musine Kokalari**

MUSINE KOKALARI
INSTITUTI PËR POLITIKA SOCIALE

NED NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY
SUPPORTING FREEDOM AROUND THE WORLD

Adresa: Ulica B, Residio (Dervisholli),
ulaz B, br. 15, 10000 Priština, Kosovo
Kontakt: +383 44 752 353
info@musineinstitute.org
www.musineinstitute.org

Sadržaj

1. Uvod 06

2. Opšti cilj i specifični ciljevi istraživanja 07

3. Metodologija 08

4. Analiza rezultata 11

5. Nalazi iz dijaloga sa zajednicama, radionica sa mladima i lokalnih konsultacija 20

6. Zajednički nalazi iz lokalnih diskusija 25

7. Ključni nalazi i zaključci 26

8. Preporuke 31

9. Strateški prioriteti 36

1. Uvod

Tokom juna 2026. godine, Institut za socijalnu politiku Musine Kokalari angažovao je agenciju UBO Consulting za sprovođenje anketnog istraživanja u okviru projekta „Podsticanje političkog dijaloga za međuetničku i društvenu koheziju". Cilj istraživanja je da doprinese sveobuhvatnijem razumevanju iskustava i percepcija nevećinskih zajednica na Kosovu, pri čemu se društvena kohezija razmatra ne samo kroz prizmu odnosa između zajednica, već i u kontekstu društvenih, ekonomskih i institucionalnih uslova koji utiču na njihovu uključenost i perspektive za budućnost.

Anketa je sprovedena na uzorku od 800 građana iz nevećinskih zajednica koje žive na Kosovu, uključujući srpsku, bošnjačku, tursku, romsku, aškalijsku, egipćansku i goransku zajednicu. Istraživanjem su prikupljeni podaci o percepcijama, iskustvima i stavovima ispitanika u vezi sa međuetničkim odnosima i društvenom kohezijom, pristupom javnim i socijalnim uslugama, jezičkim pravima, ravnopravnim tretmanom, poverenjem u institucije, obrazovanjem, zapošljavanjem, ekonomskim mogućnostima, građanskim učešćem i perspektivama za budućnost.

Podaci ukazuju na razlike u iskustvima nevećinskih zajednica. Iako se u pojedinim oblastima uočavaju relativno pozitivne ocene budućih perspektiva, kao i značaja ulaganja u obrazovanje, stručno osposobljavanje i saradnju među zajednicama, u drugim oblastima prisutne su izražene razlike. Posebno se razlikuju percepcije u pogledu društvene uključenosti, pristupa uslugama, ravnopravnog tretmana i sposobnosti institucija da odgovore na potrebe zajednica. Ove razlike ukazuju na to da se društvena kohezija na Kosovu ne može sagledavati isključivo kroz kvalitet međuzajedničkih odnosa, već je neophodno analizirati je i u kontekstu stvarnih mogućnosti građana da ostvaruju svoja prava i učestvuju u društvenom, ekonomskom i političkom životu.

Važan aspekt istraživanja odnosi se na položaj mladih i mogućnosti koje im se pružaju za izgradnju sopstvene budućnosti na Kosovu. Prema stavovima ispitanika, ulaganje u obrazovanje i stručno usavršavanje, podrška zapošljavanju i razvoju malih preduzeća, kao i uspostavljanje prostora i mehanizama za aktivno učešće mladih i realizaciju njihovih inicijativa, predstavljaju ključne preduslove za unapređenje perspektiva nevećinskih zajednica. U tom kontekstu, migracije i nedostatak ekonomskih mogućnosti ne predstavljaju isključivo socioekonomske izazove, već i faktore koji mogu imati značajne implikacije po dugoročnu održivost zajednica i društvenu koheziju na lokalnom nivou.

Istovremeno, rezultati istraživanja ukazuju na značaj institucionalne dimenzije društvene kohezije. Percepcije ispitanika u pogledu dostupnosti javnih usluga na jeziku zajednice, ravnopravnog tretmana, diskriminacije i stepena u kojem institucije prepoznaju i uvažavaju potrebe različitih zajednica značajno se razlikuju. Ovakvi nalazi ukazuju na to da odnos između građana i institucija predstavlja jednu od ključnih dimenzija socijalne uključenosti. Pritom, iskazane percepcije ne predstavljaju neposredne pokazatelje potvrđenih slučajeva diskriminacije niti objektivnu procenu institucionalnog učinka, već pružaju uvid u iskustva građana u ostvarivanju pristupa javnim uslugama i njihovom odnosu sa institucijama.

Pored podataka prikupljenih anketnim istraživanjem, analiza se oslanja i na nalaze i uvide proistekle iz projektnih aktivnosti, uključujući dijalog sa predstavnicima zajednica, radionice sa mladima i sastanke sa odbornicima u skupštinama opština. Navedene aktivnosti nisu obuhvaćene uzorkom anketnog istraživanja, već predstavljaju dopunske kvalitativne izvore koji omogućavaju potpunije tumačenje i kontekstualizaciju kvantitativnih nalaza. Njihov doprinos ogleda se u identifikovanju konkretnih izazova na lokalnom nivou, uključujući stanje infrastrukture i dostupnost osnovnih usluga, javni prevoz, mogućnosti zapošljavanja, migracije, kao i nedostatak prostora namenjenih građanskom angažovanju i interakciji između pripadnika različitih zajednica.

Kombinovanjem rezultata anketnog istraživanja sa uvidima prikupljenim tokom projektnih aktivnosti, ova studija nastoji da pruži sveobuhvatniju analizu faktora koji oblikuju međuetničku i društvenu koheziju na Kosovu. Nalazi ukazuju na to da je dijalog između zajednica, iako predstavlja neophodan preduslov za izgradnju međusobnog razumevanja i poverenja, nedovoljan ukoliko nije praćen konkretnim uslovima za ostvarivanje socijalne uključenosti i ravnopravnosti. Izgradnja inkluzivnijeg društva podrazumeva istovremeno jačanje institucionalne odgovornosti, obezbeđivanje ravnopravnog pristupa pravima i javnim uslugama, unapređenje mogućnosti za socioekonomski razvoj, kao i obezbeđivanje suštinskog učešća pripadnika nevećinskih zajednica u procesima donošenja odluka. Međuzavisnost dijaloga, ravnopravnosti i institucionalne odgovornosti predstavlja centralnu analitičku osnovu ove studije, kao i polazište za preporuke koje su u njoj formulisane.

2. Opšti cilj i specifični ciljevi istraživanja

Opšti cilj ovog istraživanja jeste analiza percepcija, stavova i iskustava građana iz nevećinskih zajednica na Kosovu u vezi sa međuetničkim odnosima, izazovima svakodnevnog života, kao i njihovim društvenim i ekonomskim perspektivama. Istraživanje, između ostalog, obuhvata pitanja obrazovanja, zapošljavanja, ekonomskih mogućnosti, pristupa javnim uslugama, socijalne uključenosti i poverenja u institucije, građanskog i političkog učešća, kao i percepcija i očekivanja ispitanika u pogledu sopstvenih perspektiva u narednih pet godina.

Jedan od osnovnih ciljeva anketnog istraživanja bio je da se ispitanicima omogući da slobodno i anonimno izraze svoje percepcije, iskustva i stavove. Analizom prikupljenih odgovora nastoji se identifikovati najčešće iskazane potrebe i izazovi sa kojima se suočavaju pripadnici nevećinskih zajednica, kao i utvrditi razlike i sličnosti u percepcijama između različitih zajednica i društvenih grupa.

Kroz dijalog sa zajednicama i radionice sa mladima, projekat je imao za cilj uspostavljanje prostora za diskusiju i aktivno učešće, u okviru kojih bi građani, a posebno mladi, mogli detaljnije da iznesu svoja iskustva, zabrinutosti i izazove sa kojima se suočavaju u svakodnevnom životu. Ove aktivnosti su istovremeno poslužile za identifikovanje lokalnih potreba i prioriteta, kao i za podsticanje razmene mišljenja o mogućnostima za unapređenje saradnje i jačanje društvene uključenosti.

Kroz sastanke sa odbornicima u skupštinama opština, projekat je nastojao da sagleda način na koji izabrani lokalni predstavnici razmatraju potrebe i zahteve građana, mere i inicijative koje se sprovode u njihovim opštinama, kao i prioritete u pogledu unapređenja kvaliteta života stanovnika. Istovremeno, ovi sastanci imali su za cilj da doprinesu boljem razumevanju odnosa između političkog predstavljanja, institucionalne odgovornosti i učešća zajednica u procesima donošenja odluka.

3. Metodologija

3.1 Metodološki pristup

Istraživanje je sprovedeno primenom pretežno kvantitativnog metodološkog pristupa, zasnovanog na anketi sa 800 ispitanika iz nevećinskih zajednica na Kosovu. Anketa je predstavljala osnovni izvor podataka za ovo istraživanje, sa ciljem ispitivanja i merenja percepcija, stavova i iskustava pripadnika nevećinskih zajednica u pogledu međuetničkih odnosa, društvene kohezije, pristupa javnim uslugama, socijalne uključenosti, obrazovanja, zapošljavanja, ekonomskih perspektiva i poverenja u institucije.

Radi dopune kvantitativnih podataka prikupljenih anketom, u analizu su uključeni i nalazi i zapažanja proistekla iz aktivnosti dijaloga sa zajednicama, radionica sa mladima i sastanaka sa odbornicima u skupštinama opština. Ovi podaci korišćeni su kao dopunski izvor za obogaćivanje i kontekstualizaciju rezultata ankete, pri čemu nisu tretirani kao deo uzorka od 800 ispitanika.

Prilikom interpretacije rezultata pravi se jasna razlika između anketnih podataka, koji odražavaju odgovore ispitanika, i nalaza proisteklih iz aktivnosti dijaloga i konsultacija, koji pružaju dodatni kontekst i dopunske perspektive. Potonji se ne koriste kao osnova za izvođenje statističkih zaključaka o zajednicama obuhvaćenim istraživanjem.

3.2 Uzorak i struktura ispitanika

Uzorak istraživanja obuhvata ukupno 800 ispitanika iz sedam nevećinskih zajednica na Kosovu: srpske, bošnjačke, turske, romske, aškalijske, egipćanske i goranske zajednice.

Struktura ispitanika prema pripadnosti zajednici prikazana je u tabeli u nastavku:

Zajednica	Broj ispitanika	Učešće u uzorku
Srpska	238	29.8%
Bošnjačka	174	21.8%
Turska	120	15.0%
Romska	51	6.4 %
Aškalijska	87	10.9 %
Egipćanska zajednica	69	8.6 %
Goranska	61	7.6 %
Ukupno	**800**	**100%**

Napomena: Procenti su zaokruženi na jednu decimalu, zbog čega njihov zbir iznosi 100,1%.

Uzorak je obuhvatio ispitanike iz 31 opštine na Kosovu, uzimajući u obzir teritorijalnu zastupljenost nevećinskih zajednica obuhvaćenih istraživanjem. Time je omogućeno uključivanje iskustava i percepcija iz različitih lokalnih sredina, kao i poređenje rezultata prema pripadnosti zajednici i mestu prebivališta, tamo gde veličina uzorka to dozvoljava.

Najveći broj ispitanika obuhvaćen je u opštinama u kojima je koncentracija pripadnika odgovarajućih zajednica veća. Tako je, na primer, u opštini Prizren anketirano ukupno 203 ispitanika, među kojima 116 Bošnjaka, 62 Turčina, 12 Roma, 8 Aškalija, 1 Egipćanin i 4 Goranca. U Gračanici su obuhvaćena 64 ispitanika, od kojih 55 pripada srpskoj zajednici, dok je u Štrpcu anketirano 55 ispitanika, među kojima 54 pripadaju srpskoj zajednici.

Ovakva teritorijalna raspodela uzorka imala je za cilj da obuhvati iskustva i percepcije pripadnika nevećinskih zajednica u različitim lokalnim sredinama, uz uvažavanje njihove teritorijalne zastupljenosti i prostorne distribucije.

3.3 Analiza podataka

Podaci prikupljeni putem anketnog istraživanja analizirani su primenom deskriptivne i komparativne analize. Analiza je obuhvatila rezultate na nivou celokupnog uzorka, kao i poređenja između različitih kategorija ispitanika, sa ciljem utvrđivanja sličnosti i razlika u njihovim percepcijama i iskustvima.

U zavisnosti od prirode anketnih pitanja i raspoloživih podataka, rezultati su analizirani prema sledećim kategorijama:

- etničkoj pripadnosti;
- opštini;
- mestu stanovanja (urbano/ruralno područje);
- polu;
- starosnoj grupi;
- nivou obrazovanja; i
- radnom statusu.

Prilikom tumačenja komparativnih rezultata uzeta je u obzir veličina pojedinačnih grupa ispitanika, naročito u slučajevima kada je broj učesnika u određenim kategorijama bio ograničen. Iz tog razloga, uočene razlike tumačene su uz odgovarajući oprez, uz izbegavanje generalizacija koje bi prevazilazile okvir prikupljenih podataka.

Kada je reč o polnoj strukturi uzorka, zastupljenost žena i muškaraca je relativno uravnotežena. Žene čine 50,5% ukupnog broja ispitanika, dok muškarci čine 49,5%.

Ovakva struktura uzorka omogućava poređenje percepcija i iskustava prema polu, posebno u oblastima koje se odnose na zapošljavanje, obrazovanje, socijalnu uključenost, pristup uslugama i ekonomske mogućnosti.

U pogledu starosne strukture, najzastupljeniju kategoriju čine ispitanici uzrasta od 25 do 34 godine, koji čine 19,1% ukupnog uzorka. Slede ispitanici uzrasta od 35 do 44 godine, sa učešćem od 17,8%, dok 17,6% ispitanika pripada starosnoj grupi od 45 do 54 godine.

Zastupljenost različitih starosnih grupa omogućava sagledavanje međugeneracijskih razlika, posebno u pogledu percepcija budućih perspektiva, obrazovanja, zapošljavanja i odnosa sa institucijama.

Kada je reč o mestu stanovanja, 56,9% ispitanika živi u ruralnim, dok 43,1% živi u urbanim sredinama. Ova razlika je značajna za analizu, imajući u vidu da se infrastrukturni uslovi, dostupnost javnih usluga i ekonomske mogućnosti mogu razlikovati između ruralnih i urbanih područja.

Gotovo polovina ispitanika, odnosno 47,9%, završila je srednje obrazovanje. Osnovno obrazovanje završilo je 29,3% ispitanika, dok 9,4% navodi da nema formalno obrazovanje. Ispitanici sa završenim stručnim obrazovanjem čine 5,3% uzorka, dok je 7,6% završilo visoko obrazovanje. Svega 0,5% ispitanika ima postdiplomski nivo obrazovanja.

Ovakva obrazovna struktura ukazuje na to da većinu ispitanika čine osobe sa završenim osnovnim ili srednjim obrazovanjem, dok je zastupljenost osoba sa visokim obrazovanjem relativno mala. Nivo obrazovanja predstavlja važnu analitičku varijablu za tumačenje percepcija u vezi sa zapošljavanjem, stručnim usavršavanjem i ekonomskim mogućnostima.

U pogledu radnog statusa, 37,2% ispitanika je zaposleno, dok 22,9% navodi da je nezaposleno. Samozaposlena lica čine 6,1% uzorka.

Penzioneri čine 14,3% ispitanika, dok 14,2% navodi da obavlja neplaćene kućne poslove ili poslove porodične nege. Studenti čine 3,6%, dok 1,6% ispitanika navodi da je angažovano na sezonskim ili neformalnim poslovima.

Ovi podaci ukazuju na raznovrsnu strukturu uzorka prema radnom statusu i predstavljaju osnovu za analizu povezanosti između položaja na tržištu rada, ekonomske sigurnosti i percepcija budućih mogućnosti.

Zarada predstavlja glavni izvor prihoda za 55,9% domaćinstava ispitanika. Samozapošljavanje ili porodični biznis predstavljaju glavni izvor prihoda za 6,9% domaćinstava, dok 8,3% ispitanika navodi da najveći deo prihoda ostvaruje od sezonskih ili dnevnih poslova.

Penzije predstavljaju glavni izvor prihoda za 12% domaćinstava, dok se 8,4% domaćinstava pretežno oslanja na socijalnu pomoć. Za 2,3% ispitanika doznake iz inostranstva (remitencije) predstavljaju glavni izvor prihoda, dok 6,1% navodi da njihova domaćinstva nemaju redovne prihode.

Ovakva struktura ukazuje na to da se, pored domaćinstava koja se prvenstveno oslanjaju na prihode od rada, deo ispitanika oslanja na penzije, socijalnu pomoć ili druge izvore prihoda, dok pojedina domaćinstva nemaju redovne prihode. Ove razlike su značajne za sagledavanje ekonomskih uslova života i mogućnosti za ostvarivanje socijalne uključenosti.

Većina ispitanika, odnosno 78,2%, navodi da u njihovom domaćinstvu nema članova kojima je potrebna kontinuirana nega i podrška. Međutim, 11,6% ispitanika ima u domaćinstvu stariju osobu kojoj je potrebna kontinuirana nega, dok 3,9% navodi da živi sa osobom koja boluje od hronične bolesti. U 2,9% slučajeva prijavljeno je prisustvo osobe sa invaliditetom, dok 2,1% ispitanika navodi da u domaćinstvu ima dete sa posebnim potrebama. Deo ispitanika, odnosno 1,3%, odlučio je da ne pruži odgovor na ovo pitanje.

Ovi podaci predstavljaju važnu osnovu za dalju analizu pristupa socijalnim uslugama i potreba za podrškom, imajući u vidu da se deo domaćinstava obuhvaćenih istraživanjem neposredno suočava sa odgovornostima koje podrazumevaju pružanje kontinuirane nege i podrške članovima porodice.

3.4 Sažeti prikaz profila ispitanika

U celini posmatrano, uzorak obuhvata ispitanike iz različitih nevećinskih zajednica, sa raznovrsnim demografskim i socioekonomskim karakteristikama. Više od polovine ispitanika živi u ruralnim sredinama, dok većina ima završeno osnovno ili srednje obrazovanje. Kada je reč o radnom statusu, 37,2% ispitanika navodi da je zaposleno, dok preostali deo uzorka čine nezaposlena i samozaposlena lica, penzioneri, studenti, kao i osobe angažovane na neplaćenim poslovima u okviru domaćinstva ili drugim oblicima rada.

Navedene demografske i socioekonomske karakteristike predstavljaju važnu polaznu osnovu za tumačenje rezultata istraživanja. U narednim poglavljima, na osnovu prikupljenih podataka, razmatraju se sličnosti i razlike u percepcijama i iskustvima ispitanika, uzimajući u obzir njihovu pripadnost zajednici, starost, pol, mesto stanovanja i socioekonomski položaj.

3.5 Metodološka ograničenja istraživanja

Rezultate ovog istraživanja potrebno je tumačiti uz uvažavanje određenih metodoloških ograničenja. Kao prvo, analiza se zasniva na percepcijama, stavovima i iskustvima koje su ispitanici sami iskazali, a koji ne predstavljaju nužno objektivne pokazatelje stanja javnih usluga, rasprostranjenosti diskriminacije ili učinka institucija.

Kao drugo, veličina uzorka razlikuje se među zajednicama obuhvaćenim istraživanjem. Iz tog razloga, poređenja između zajednica potrebno je tumačiti sa oprezom, posebno kada je reč o zajednicama sa manjim brojem ispitanika. Mogućnost generalizacije rezultata na ukupnu populaciju pripadnika odgovarajućih zajednica zavisi od načina izbora uzorka i stepena njegove reprezentativnosti.

Kao treće, podaci prikupljeni tokom dijaloga sa zajednicama, radionica sa mladima i lokalnih konsultacija služe za kontekstualizaciju rezultata anketnog istraživanja i ne mogu se statistički generalizovati na pripadnike odgovarajućih zajednica niti na stanovnike pojedinačnih opština.

Konačno, istraživanje je pretežno deskriptivnog i komparativnog karaktera. Shodno tome, potencijalne povezanosti između socioekonomskih uslova, poverenja u institucije i društvene kohezije tumače se kao analitičke veze na koje ukazuju nalazi istraživanja, a ne kao empirijski potvrđene uzročno-posledične veze.

4

Analiza rezultata

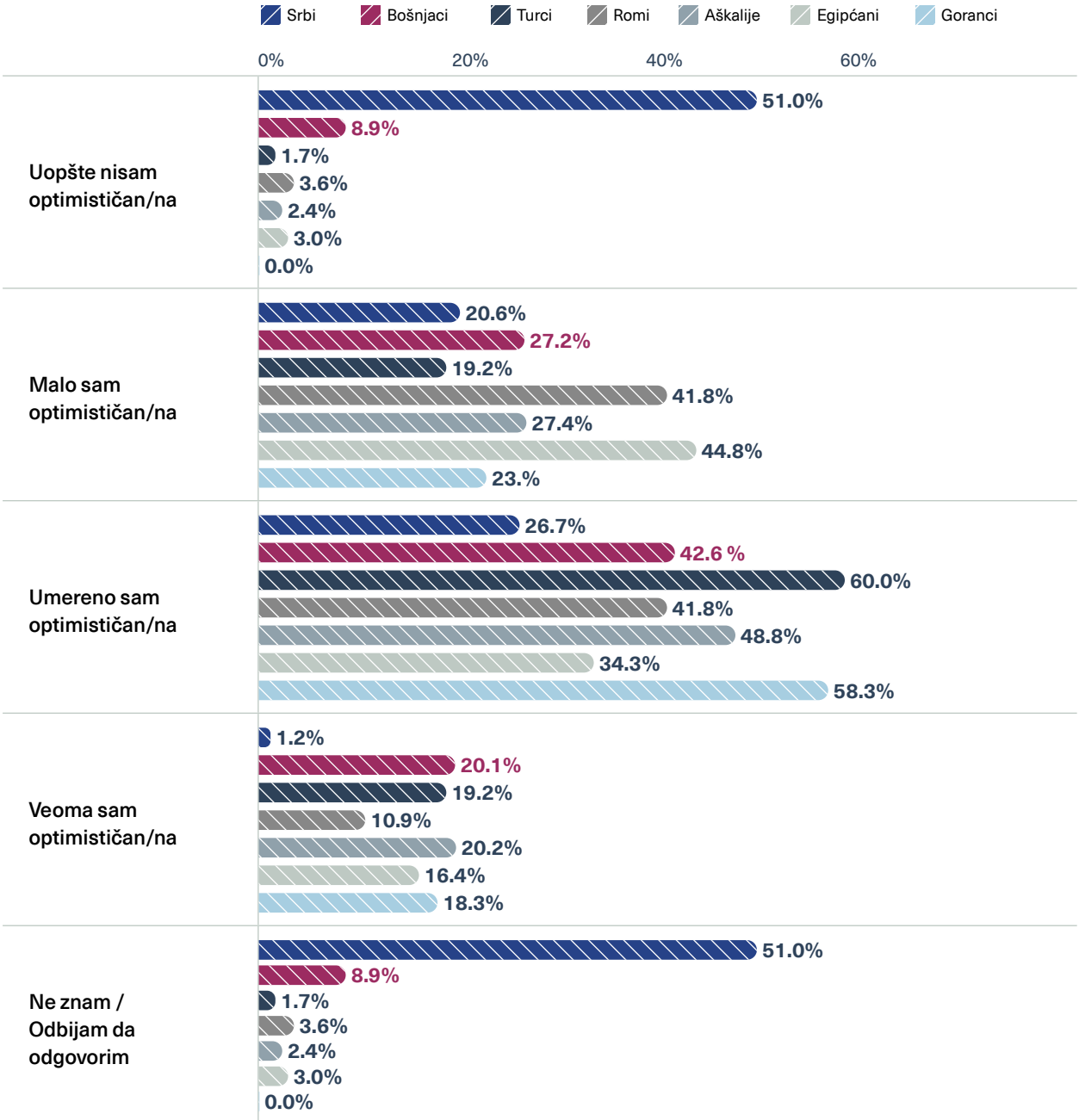
4.1 Međuetnički odnosi, društvena kohezija i perspektive za budućnost

Ovo poglavlje analizira percepcije ispitanika u pogledu njihove lične budućnosti i budućnosti zajednica kojima pripadaju na Kosovu, poverenja u mogućnost izgradnje inkluzivnijeg društva, perspektiva mladih, značaja obrazovanja i saradnje među zajednicama, kao i očekivanja u odnosu na institucije. Rezultati ukazuju na razlike među zajednicama u pogledu optimizma u vezi sa budućnošću, poverenja u mogućnosti za unapređenje životnih uslova i očekivanja od institucija.

Među ispitanicima iz turske, bošnjačke i aškalijske zajednice uočava se izraženija tendencija ka umerenom optimizmu i poverenju u mogućnost poboljšanja životnih uslova. Kod ispitanika iz romske i egipćanske zajednice, optimistični stavovi istovremeno su praćeni zabrinutošću u pogledu ekonomskih perspektiva i mogućnosti za mlade.

S druge strane, ispitanici iz srpske zajednice iskazuju niži nivo optimizma u nekoliko ključnih analiziranih dimenzija, uključujući ličnu budućnost i budućnost zajednice, perspektive budućih generacija, mogućnosti za izgradnju inkluzivnijeg društva, kao i poverenje u poboljšanje životnih uslova kroz institucionalno delovanje. Istovremeno, značajan deo ispitanika iz ove zajednice pozitivno ocenjuje značaj programa saradnje među zajednicama.

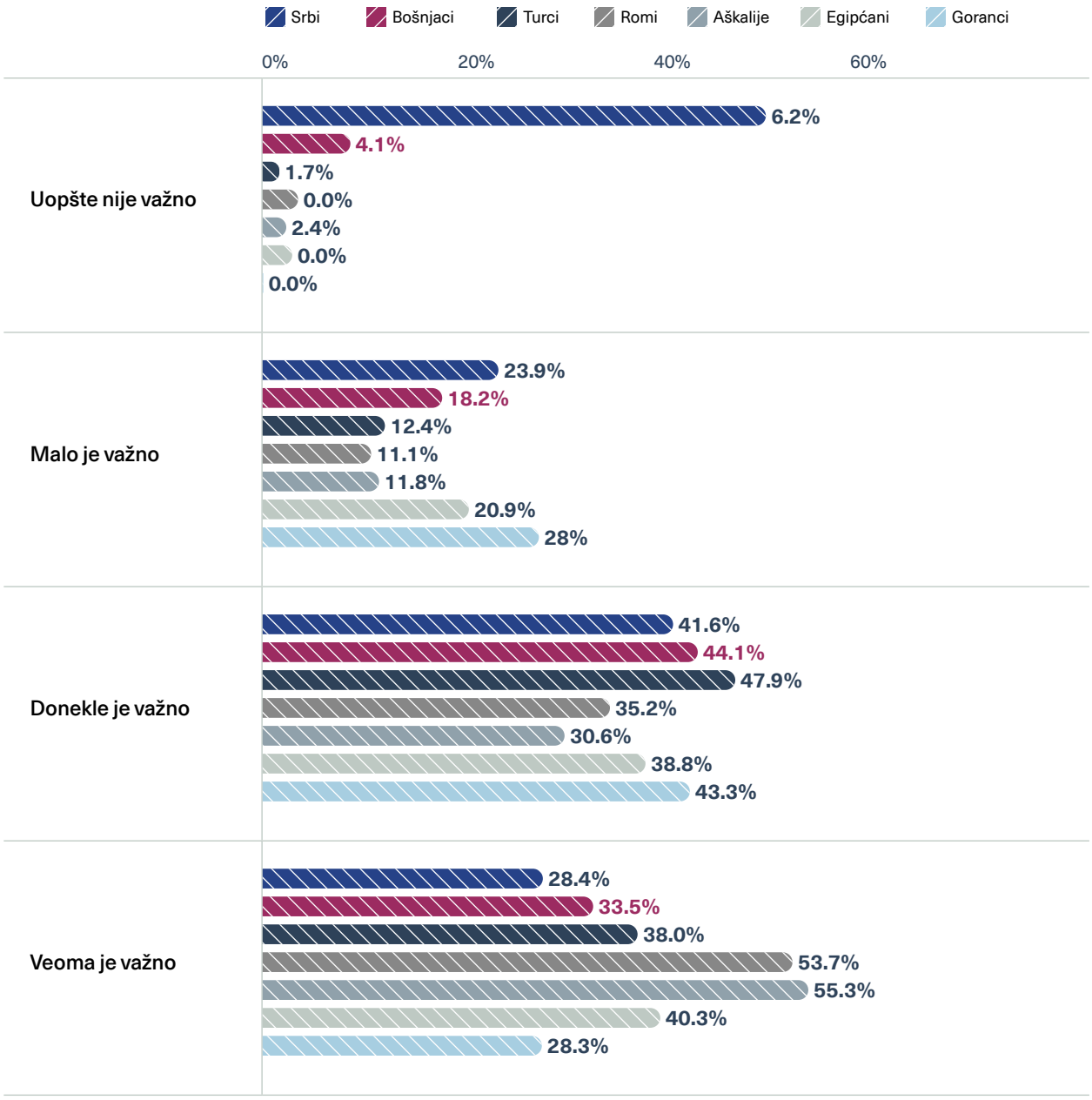
Koliko ste optimistični u pogledu svoje lične budućnosti na Kosovu?

SLIKA 01 Percepcije ispitanika o sopstvenoj budućnosti, prema zajednici

Rezultati takođe pokazuju da ispitanici pridaju značaj obrazovanju i saradnji među zajednicama kao faktorima za unapređenje budućih perspektiva, čak i kada su njihove ocene trenutnog stanja i uloge institucija kritičnije. To ukazuje na to da, uprkos razlikama u stepenu optimizma, ispitanici iz različitih zajednica dele određene zajedničke prioritete, koji mogu poslužiti kao osnova za podsticanje dijaloga i međuzajedničke saradnje.

Koliko su važni programi koji podstiču saradnju između etničkih zajednica za budućnost Kosova?

SLIKA 02 Procena značaja programa za saradnju među zajednicama

U celini, ovi rezultati ukazuju na to da perspektive za budućnost i poverenje u mogućnosti za unapređenje životnih uslova predstavljaju važne dimenzije percepcija o socijalnoj koheziji, pored međuzajedničkih odnosa. Obrazovanje, ekonomske mogućnosti, saradnja među zajednicama i poverenje u sposobnost institucija da odgovore na potrebe građana predstavljaju međusobno povezane dimenzije socijalne kohezije.

4.2 Zapošljavanje i ekonomske perspektive

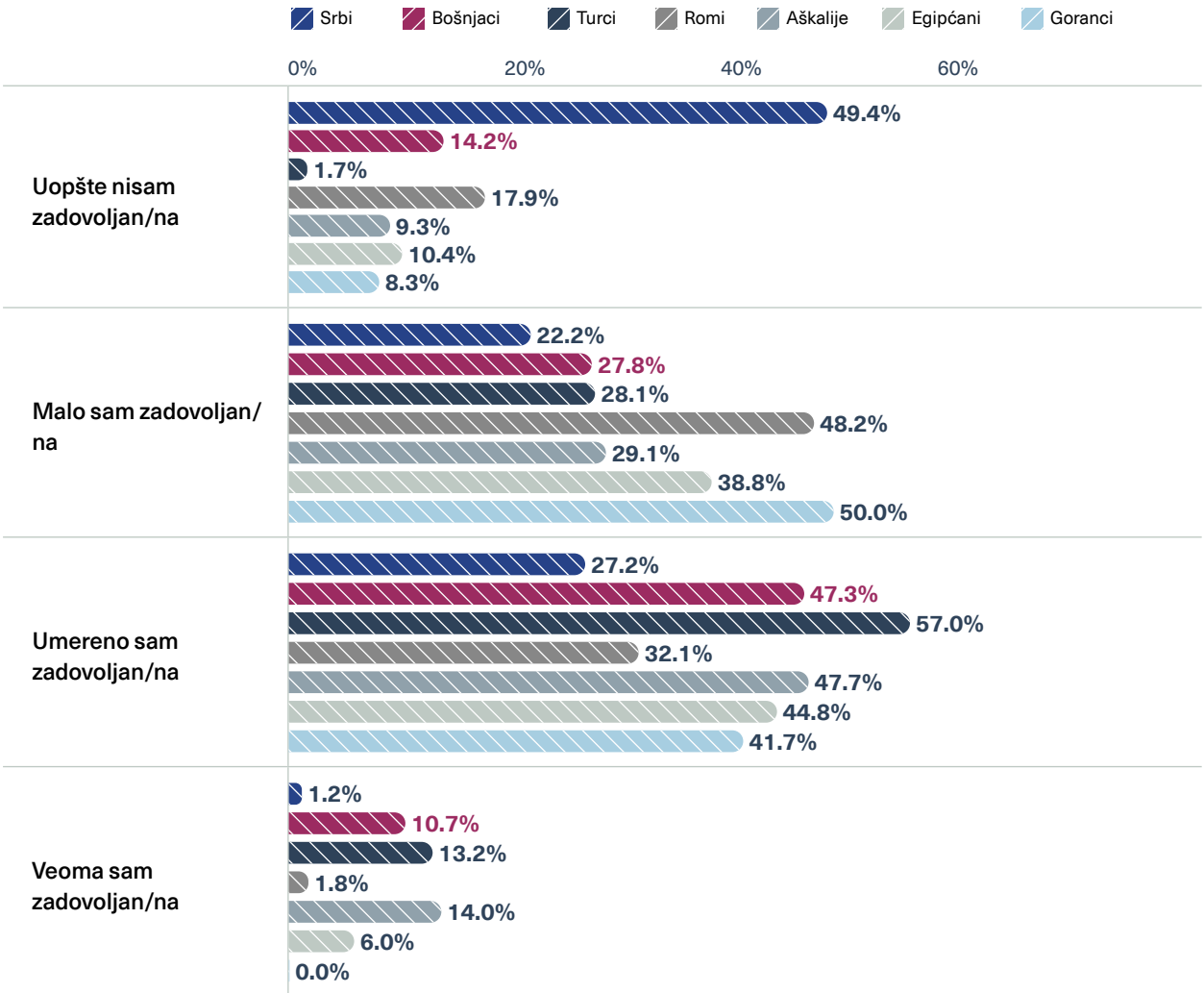
Zapošljavanje i ekonomske mogućnosti predstavljaju važnu dimenziju životnih uslova i perspektiva za budućnost nevećinskih zajednica na Kosovu. Rezultati ankete ukazuju na nezadovoljstvo postojećim mogućnostima zapošljavanja, percipirane prepreke za pristup tržištu rada, kao i na potrebu za podrškom ekonomskom razvoju.

Međutim, ove zabrinutosti prate i relativno pozitivna očekivanja u pogledu poboljšanja situacije u budućnosti.

Više od polovine ispitanika (52,2%) izjavljuje da je malo ili nimalo zadovoljno trenutnim mogućnostima zapošljavanja u svojim opštinama. Istovremeno, 64,2% ocenjuje da postoje barem umerene mogućnosti za poboljšanje izgleda za zapošljavanje mlađih generacija, dok 64,1% izražava slične procene u pogledu mogućnosti za veće uključivanje njihovih zajednica na tržište rada.

Ovi rezultati ukazuju na to da nezadovoljstvo trenutnim mogućnostima zapošljavanja ne isključuje umereni optimizam u pogledu budućnosti, čime se ističe razlika između sadašnjih iskustava i očekivanja u vezi sa poboljšanjem situacije.

Koliko ste zadovoljni mogućnostima zapošljavanja u svojoj opštini?

SLIKA 03 Zadovoljstvo trenutnim mogućnostima zapošljavanja

Jedan od najvažnijih nalaza odnosi se na percepciju da etnička pripadnost može uticati na pristup tržištu rada. Ukupno 64,2% ispitanika izjavljuje da im etnička pripadnost barem povremeno ograničava mogućnosti zapošljavanja. Ovaj rezultat ukazuje na to da percipirane prepreke u zapošljavanju nemaju samo ekonomsku dimenziju, već su povezane i sa pitanjima ravnopravnog tretmana, socijalne uključenosti i poverenja među zajednicama.

Istovremeno, rezultati pokazuju široko rasprostranjeno pozitivno vrednovanje značaja ulaganja u obrazovanje i stručno osposobljavanje. Ukupno 83,3% ispitanika smatra da su ulaganja u stručno obrazovanje i digitalne veštine najmanje umereno važna, dok 85,9% smatra da su grantovi, obuke i podrška malim preduzećima najmanje umereno važni.

Međutim, ispitanici izražavaju uzdržanije ocene u pogledu podrške koja se trenutno pruža malim i porodičnim preduzećima. Ovi rezultati pokazuju da visoko vrednovanje značaja ekonomske podrške nije nužno praćeno istim nivoom zadovoljstva postojećim merama. Ova razlika ukazuje na potrebu da se razmotre ne samo dostupnost, već i adekvatnost programa podrške i mogućnosti pristupa tim programima.

Rezultati takođe ukazuju na relativno pozitivna očekivanja u pogledu spremnosti mladih za društveni angažman i unapređenja ekonomskih mogućnosti žena. Prema rezultatima ankete, 84,2% ispitanika ocenjuje da su mladi iz njihove zajednice barem donekle spremni da pokreću društvene inicijative, dok 66,4% veruje, barem u određenoj meri, da će se ekonomske mogućnosti za žene poboljšati u budućnosti.

U celini, rezultati ukazuju na tri prioritetne oblasti za politike zapošljavanja i ekonomskog razvoja: proširenje mogućnosti za zapošljavanje, razvoj stručnih veština i unapređenje mehanizama podrške preduzetništvu i malim preduzećima. Percepcije o uticaju etničke pripadnosti na mogućnosti zapošljavanja dodatno naglašavaju značaj transparentnosti postupaka zapošljavanja, ravnopravnog tretmana i obezbeđivanja dostupnih mogućnosti za građane iz svih zajednica.

Međutim, ove ocene odražavaju percepcije i očekivanja ispitanika i ne predstavljaju neposredno merenje učešća mladih u društvenim inicijativama niti promena u ekonomskim mogućnostima žena.

52,2%

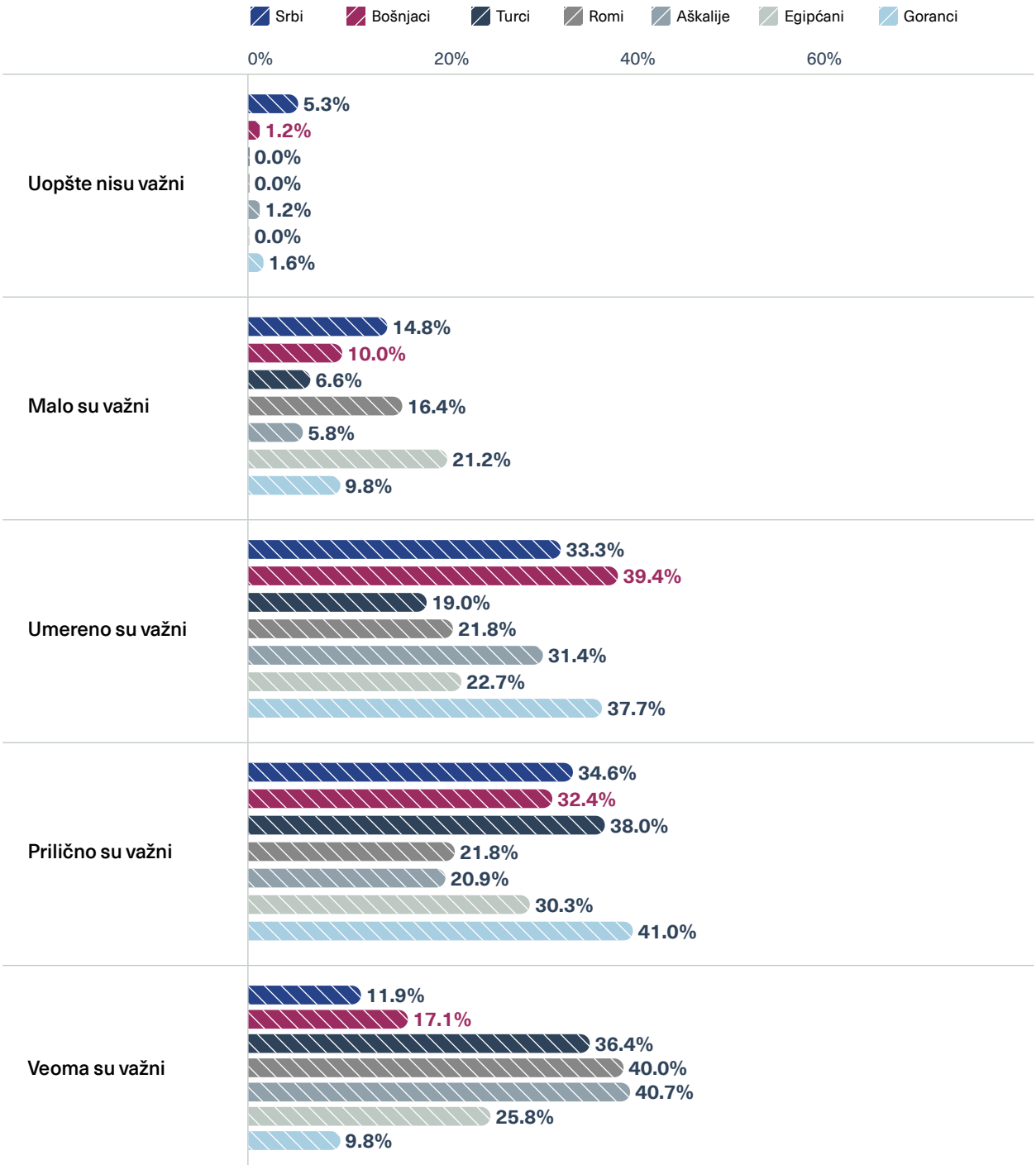
izjavljuje da je malo ili nimalo zadovoljno trenutnim mogućnostima zapošljavanja u svojim opštinama. Istovremeno,

↓

64,2%

ocenjuje da postoje barem umerene mogućnosti za poboljšanje izgleda za zapošljavanje mlađih generacija, dok **64,1%** izražava slične procene u pogledu mogućnosti za veće uključivanje njihovih zajednica na tržište rada.

Koliko su grantovi, obuke i podrška malim preduzećima važni za ekonomsku budućnost zajednica?

SLIKA 04 Procena značaja grantova, obuka i podrške malim preduzećima

4.3 Pristup socijalnim uslugama

Pristup socijalnim uslugama predstavlja ključnu dimenziju dobrobiti i uključenosti nevećinskih zajednica na Kosovu. Rezultati ankete ukazuju na izazove koji se ne odnose samo na mogućnost ostvarivanja prava na ove usluge, već i na informisanost građana, postupke podnošenja zahteva za socijalnu pomoć i sposobnost institucija da odgovore na potrebe porodica i grupa koje se nalaze u ranjivim situacijama. Podaci takođe ukazuju na razlike među zajednicama u njihovim iskustvima i percepcijama u vezi sa pristupom ovim uslugama.

Odgovori ispitanika pokazuju da pristup socijalnim uslugama treba razmatrati ne samo u pogledu njihove dostupnosti, već i u odnosu na nivo informisanosti, postupke podnošenja zahteva i mogućnosti građana da koriste ove usluge.

Jedan od najizraženijih nalaza odnosi se na nivo informisanosti o socijalnim uslugama. Među ispitanicima iz srpske zajednice, 45,5% izjavljuje da uopšte nije informisano o dostupnim socijalnim uslugama.

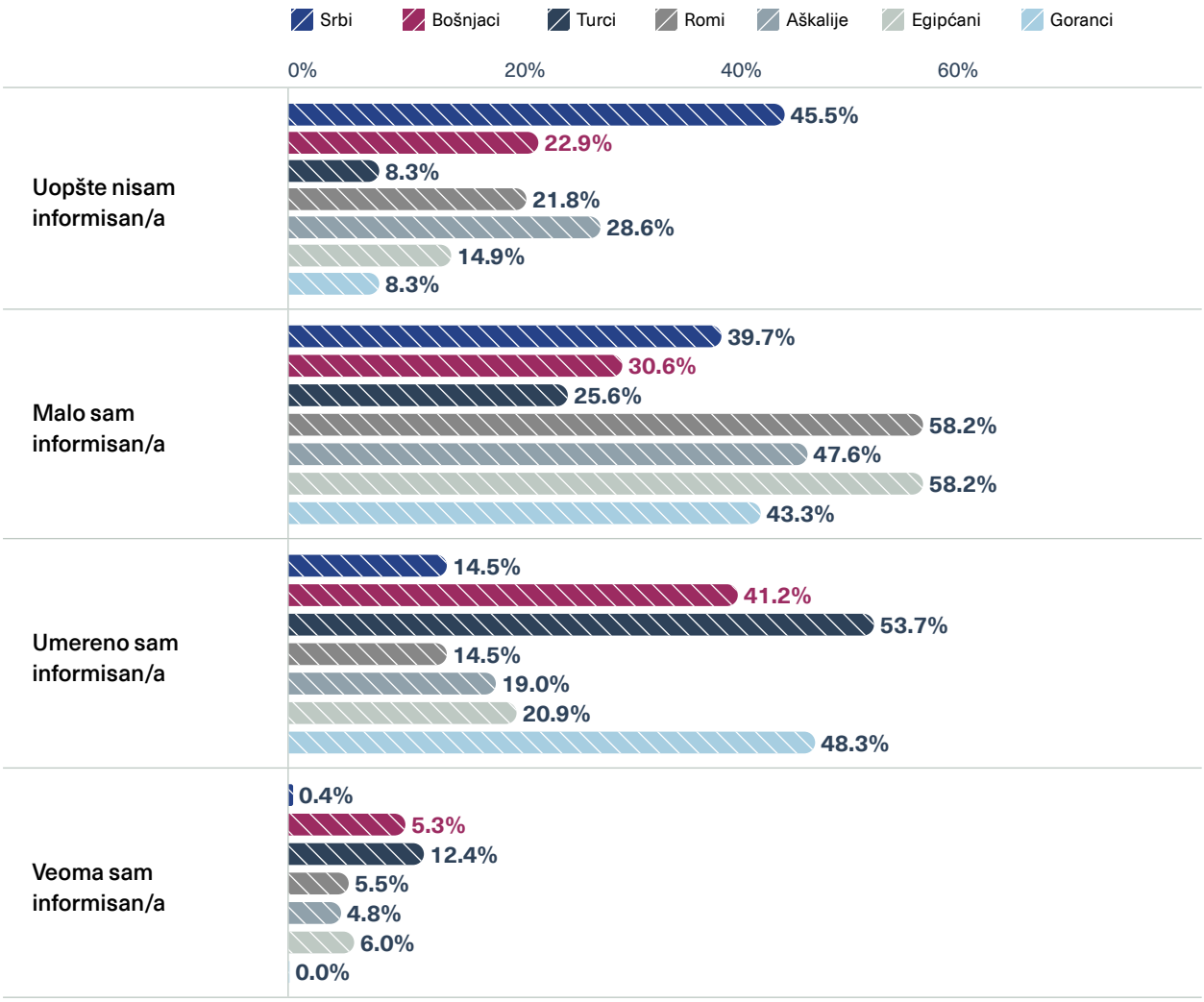
84,2%

ispitanika ocenjuje da su mladi iz njihove zajednice barem donekle spremni da pokreću društvene inicijative, dok

66,4%

veruje, barem u određenoj meri, da će se ekonomske mogućnosti za žene poboljšati u budućnosti.

Koliko ste informisani o socijalnim uslugama koje pružaju javne institucije?

SLIKA 05 Koliko ste informisani o socijalnim uslugama koje pružaju javne institucije?

Ove ocene ukazuju na uočene prepreke u informisanju, podnošenju zahteva i obuhvatu porodica koje se nalaze u ranjivim situacijama. One ukazuju na potrebu da se razmotri način na koji se građanima prenose informacije o socijalnim uslugama, u kojoj meri su administrativni postupci dostupni i u kojoj meri usluge odgovaraju potrebama zajednica.

Još jedan važan nalaz jeste da je korišćenje socijalnih usluga izraženije među ispitanicima iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice, ali to nije nužno praćeno pozitivnijim ocenama njihove dostupnosti i obuhvata. To pokazuje da korišćenje socijalnih usluga ne podrazumeva nužno da su one lako dostupne ili da u potpunosti odgovaraju potrebama korisnika. Iz tog razloga, prilikom procene usluga potrebno je uzeti u obzir ne samo stepen njihovog korišćenja, već i iskustva građana, prepreke u pristupu i adekvatnost pružene podrške.

U celini, nalazi ukazuju na to da unapređenje pristupa socijalnim uslugama zahteva koordinisane mere usmerene na informisanje građana, pojednostavljivanje administrativnih postupaka i identifikovanje porodica koje se suočavaju sa preprekama u ostvarivanju prava na socijalnu podršku.

4.4 Obrazovanje i zdravstvena zaštita

Obrazovanje i zdravstvena zaštita predstavljaju dve ključne dimenzije dobrobiti i socijalne uključenosti nevećinskih zajednica na Kosovu. Rezultati ankete ukazuju na razlike među zajednicama, kako u pogledu nivoa zadovoljstva ovim uslugama, tako i u pogledu prioriteta za njihovo unapređenje. Ovi prioriteti odnose se na finansijsku podršku, prevoz, infrastrukturne uslove, opremu i lekove, dostupnost osoblja, vreme čekanja i ravnopravan tretman.

U oba sektora, odgovori ispitanika uglavnom su koncentrisani u kategoriji „donekle zadovoljni“, dok su nivoi visokog zadovoljstva u pojedinim zajednicama manje zastupljeni. Raspodela odgovora razlikuje se u zavisnosti od zajednice i sektora, što ukazuje na to da iskustva ispitanika sa obrazovnim i zdravstvenim uslugama nisu ujednačena.

Kada je reč o obrazovanju, ispitanici iz romske i bošnjačke zajednice iskazuju relativno viši nivo nezadovoljstva. U oblasti zdravstvene zaštite, kritičnije ocene zabeležene su i među ispitanicima iz egipćanske i aškalijske zajednice. S druge strane, ispitanici iz turske i aškalijske zajednice izražavaju relativno pozitivnije ocene pristupa obrazovanju, dok su u oblasti zdravstvene zaštite najpozitivnije ocene zabeležene među ispitanicima iz turske i goranske zajednice.

Rezultati pokazuju da su uočene poteškoće u pristupu obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti povezane sa nizom faktora koji prevazilaze infrastrukturne uslove. U oblasti obrazovanja, pored fizičkih uslova i prevoza, ispitanici ističu značaj finansijske podrške, dopunske nastave, informisanja roditelja, ravnopravnog tretmana i podrške deci sa posebnim potrebama.

U oblasti zdravstvene zaštite, pored dostupnosti lekova i opreme, kao važna pitanja izdvajaju se vreme čekanja, nedostatak osoblja, radno vreme službi, informisanost, blizina zdravstvenih ustanova mestu stanovanja i ravnopravan tretman.

Ovi rezultati ukazuju na to da unapređenje pristupa javnim uslugama zahteva kombinovanje ulaganja u kapacitete i infrastrukturu sa merama koje obezbeđuju bolje informisanje i usluge koje su dostupnije, fleksibilnije i bolje prilagođene specifičnim potrebama zajednica.

Razlike u prioritetima koje navode ispitanici iz različitih zajednica ukazuju na značaj politika i intervencija prilagođenih potrebama i okolnostima svake zajednice, umesto primene jedinstvenog pristupa prema svima.

4.5 Pristup javnim, jezičkim i digitalnim uslugama

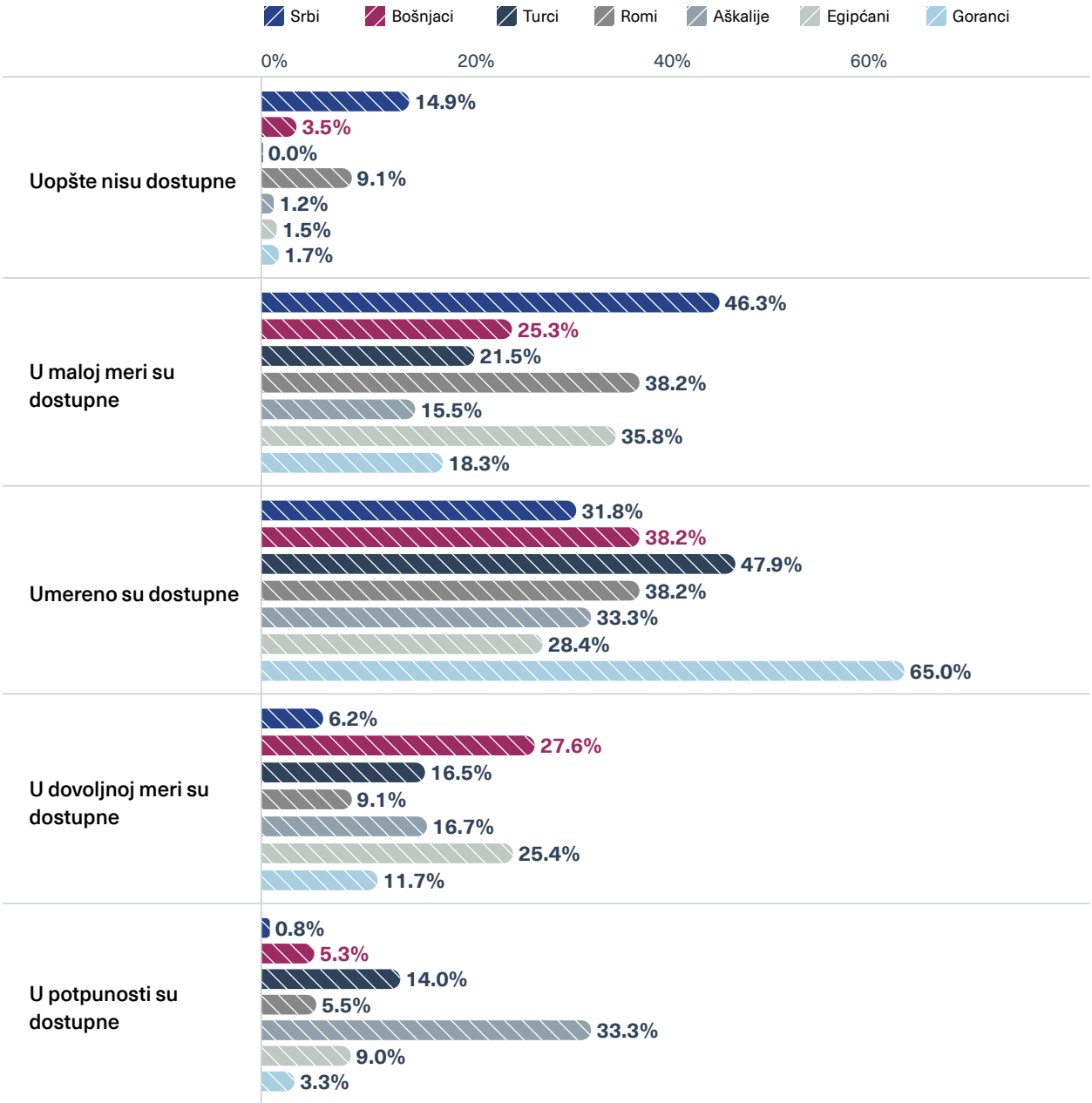
Pristup javnim uslugama za nevećinske zajednice ne podrazumeva samo dostupnost usluga, već i mogućnost njihovog korišćenja na odgovarajućim jezicima, ravnopravan tretman i uklanjanje prepreka koje mogu biti povezane sa pripadnošću određenoj zajednici. U tom kontekstu, anketa razmatra pristup administrativnim i digitalnim uslugama, percepcije diskriminacije i ravnopravnog tretmana, kao i ocene ispitanika o sposobnosti institucija da odgovore na potrebe zajednica.

Analiza je usmerena na pet međusobno povezanih dimenzija: pristup uslugama na jezicima zajednica, pristup digitalnim uslugama, ravnopravan tretman, percepcije diskriminacije i ocene sposobnosti institucija da odgovore na potrebe zajednica.

Kada je reč o jezičkoj dostupnosti, ispitanici iz srpske zajednice izražavaju najkritičnije ocene među zajednicama obuhvaćenim anketom: ukupno 61,2% njih smatra da su administrativne usluge na jeziku njihove zajednice u maloj meri ili uopšte nisu dostupne.

Kada je reč o digitalnim uslugama, ocene ispitanika su uglavnom umerenije, ali su razlike među zajednicama i dalje uočljive. Ispitanici iz srpske i romske zajednice češće prijavljuju poteškoće u pristupu ovim uslugama.

Koliko su administrativne usluge dostupne na vašem jeziku?

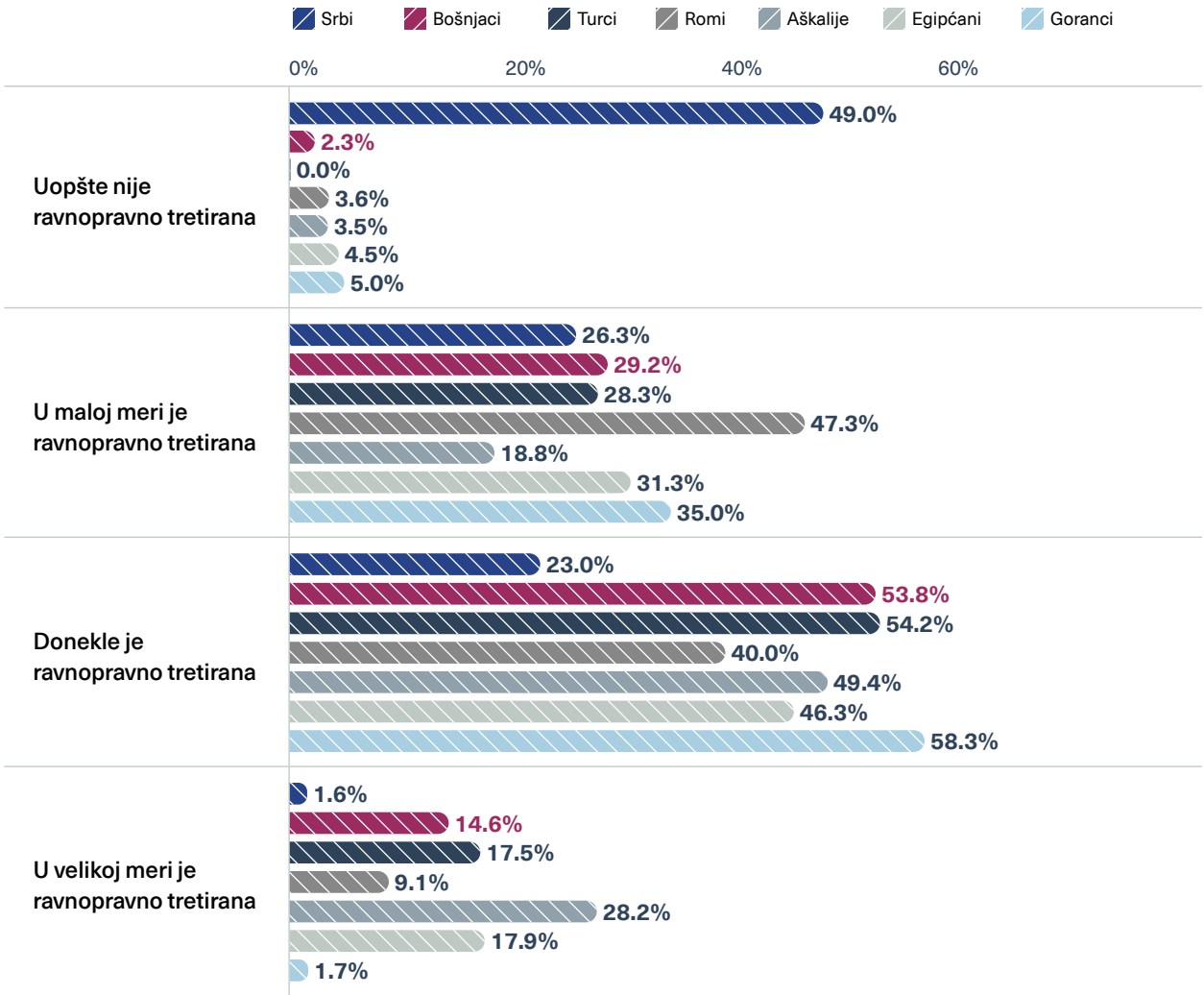

SLIKA 06 Procena dostupnosti administrativnih usluga na jezicima zajednica

Jedna od najizraženijih razlika između ispitanika iz različitih zajednica odnosi se na percepciju ravnopravnog tretmana prilikom pružanja usluga. Dok ispitanici iz većine zajednica ocenjuju da je tretman najmanje u određenoj meri ravnopravan, 75,3% ispitanika iz srpske zajednice smatra da je tretman u maloj meri ili uopšte nije ravnopravan. Slično tome, 54,3% ispitanika iz ove zajednice ocenjuje da se diskriminacija prilikom pružanja socijalnih usluga dešava često ili veoma često.

Ovi rezultati odražavaju percepcije ispitanika o institucionalnom tretmanu i sami po sebi ne predstavljaju pokazatelj broja verifikovanih slučajeva diskriminacije.

U kojoj meri smatrate da se vaša zajednica ravnopravno tretira prilikom pružanja usluga?

SLIKA 07 Percepcije ispitanika o ravnopravnom tretmanu prilikom pružanja javnih usluga

Još jedan značajan pokazatelj odnosi se na procenu sposobnosti institucija da razumeju potrebe zajednica. U tom pogledu, 82,3% ispitanika iz srpske zajednice smatra da institucije u maloj meri ili uopšte ne razumeju potrebe njihove zajednice. U poređenju sa odgovorima ispitanika iz drugih zajednica, ovaj nalaz ukazuje na izraženiji nivo percipirane distance između ispitanika iz srpske zajednice i javnih institucija.

U celini, nalazi pokazuju da unapređenje pristupa javnim uslugama zahteva mere koje prevazilaze proširenje kapaciteta i dostupnosti samih usluga. Posebnu pažnju treba posvetiti poštovanju jezičkih prava, unapređenju komunikacije između institucija i građana, obezbeđivanju ravnopravnog tretmana i smanjenju prepreka u korišćenju digitalnih usluga.

Očekivanja ispitanika u pogledu unapređenja javnih usluga i dalje se razlikuju, obuhvatajući kako optimistične ocene, tako i neizvesnost u pogledu mogućih promena u budućnosti. Iz tog razloga, pored unapređenja kvaliteta i dostupnosti usluga, institucije treba da ojačaju komunikaciju sa građanima, pružajući jasne i pristupačne informacije o postojećim uslugama, procedurama za njihovo korišćenje i planiranim merama za njihovo unapređenje.

5. Nalazi iz dijaloga sa zajednicama, radionica sa mladima i lokalnih konsultacija

Pored podataka prikupljenih putem ankete sprovedene među 800 ispitanika iz nevećinskih zajednica na Kosovu, studija se oslanja i na nalaze i diskusije sa aktivnosti dijaloga sa zajednicama, radionica sa mladima i lokalnih konsultacija. Ove aktivnosti doprinele su identifikovanju i dubljem razumevanju svakodnevnih izazova, prioriteta i očekivanja građana u različitim lokalnim sredinama.

Posebno, diskusije održane u Dragašu i Severnoj Mitrovici ukazale su na to da se socijalna kohezija i međuzajednički odnosi ne mogu posmatrati odvojeno od ekonomskih uslova, javnih usluga, infrastrukture, mogućnosti za mlade i prostora za interakciju među zajednicama.

Dragaš: lokalni razvoj, migracije i pristup uslugama

Tokom diskusija u Dragašu, učesnici su identifikovali niz infrastrukturnih, ekonomskih i ekoloških izazova koji, prema njihovim navodima, ograničavaju lokalni razvoj i pristup osnovnim uslugama. Infrastruktura i regionalna povezanost izdvojene su kao neki od najznačajnijih problema.

Stanje putne infrastrukture, posebno povezanost sa Prizrenom i saobraćajne veze između oblasti Gore i Opolja, navedeni su kao prepreke za mobilnost, zapošljavanje i pristup uslugama. U ruralnim područjima slična zabrinutost izražena je i u pogledu vodosnabdevanja, snabdevanja električnom energijom i pristupa internetu. Poplave i nedovoljna ulaganja u upravljanje vodama pomenuti su kao ponavljajući problemi, dok su upravljanje otpadom i veliki broj divljih deponija identifikovani kao značajni ekološki izazovi.

Prema mišljenju učesnika, ovi infrastrukturni problemi utiču i na ekonomske perspektive opštine. Nezaposlenost, posebno među mladima sa visokim obrazovanjem, opisana je kao jedan od ključnih izazova. Učesnici su istakli da mogućnosti zapošljavanja u lokalnoj privredi ostaju ograničene i uglavnom koncentrisane u građevinarstvu, sitnoj poljoprivredi i stočarstvu. Nedostatak industrije i kapaciteta za razvoj malih preduzeća dodatno ograničava mogućnosti za otvaranje novih radnih mesta. Tokom diskusije pokrenuto je i pitanje ograničenja povezanih sa statusom zaštićenih područja i nacionalnog parka, koja, prema navodima učesnika, utiču na mogućnosti privatnog investiranja i razvoja privrednih aktivnosti.

Učesnici su migracije mladih identifikovali kao jedan od ključnih izazova za budućnost opštine, povezujući ih sa ograničenim ekonomskim mogućnostima i perspektivama profesionalnog razvoja. Govorili su o značajnom odlivu mladih, posebno iz goranske zajednice, dok veliki broj stanovnika živi u Prizrenu i svakodnevno putuje na posao. Prema mišljenju učesnika, ovi trendovi utiču na ekonomski i društveni život opštine, menjajući obrasce stanovanja i privrednih aktivnosti na lokalnom nivou. U tom kontekstu, dijaspora se prepoznaje kao značajan potencijal za investicije i lokalni razvoj, ali taj potencijal za sada ostaje nedovoljno iskorišćen zbog nedostatka održivijih mehanizama za njeno uključivanje u lokalnu privredu.

Druga grupa pitanja odnosi se na pristup javnim uslugama. U oblasti zdravstvene zaštite istaknut je nedostatak pojedinih osnovnih zdravstvenih usluga, uključujući ginekologiju i pedijatriju, zbog čega se građani za određene usluge upućuju u Prizren. U oblasti obrazovanja ukazano je na potrebu za uspostavljanjem odgovarajuće ustanove za decu mlađu od šest godina u goranskoj zajednici, kao i za stručnim školama i programima praktičnog obrazovanja. Zanimanja poput zavarivanja, građevinarstva i krojaštva navedena su kao oblasti u kojima postoji potreba za praktičnim osposobljavanjem, kako bi se obrazovna ponuda bolje uskladila sa potrebama lokalnog tržišta rada.

Organizacija obrazovnog sistema prema pripadnosti zajednicama i nedostatak nastave jezika drugih zajednica identifikovani su kao prepreke međuzajedničkoj interakciji. Ipak, učesnici nisu prijavili direktne sukobe između zajednica i opisali su suživot kao uglavnom stabilan. Ovi nalazi ukazuju na to da odsustvo otvorenih sukoba ne podrazumeva nužno razvijenu interakciju među zajednicama. U tom kontekstu, jačanje socijalne kohezije zahteva stvaranje većeg broja mogućnosti za kontakte i zajedničke obrazovne, kulturne i sportske aktivnosti.

Tokom diskusije pokrenuta su i pitanja povezana sa društvenim i demografskim izazovima, nedostatkom odgovarajućih prostora za penzionere, kao i ograničenim učešćem žena i devojaka u javnom i sportskom životu. Učesnici su takođe pomenuli slučajeve ranih brakova u pojedinim zajednicama. Ovi navodi odražavaju zabrinutosti iznete tokom diskusije i ne mogu se generalizovati na pripadnike odnosnih zajednica u celini. Nedostatak redovnih kulturnih i sportskih aktivnosti, posebno za devojke, ocenjen je kao prepreka njihovom učešću i društvenoj interakciji.

Pored navedenih izazova, učesnici su identifikovali i mogućnosti za lokalni ekonomski razvoj. Poljoprivreda i stočarstvo prepoznati su kao sektori sa razvojnim potencijalom, pod uslovom da budu bolje organizovani i podržani, dok su turizam i sakupljanje lekovitog i aromatičnog bilja navedeni kao dodatne mogućnosti za ekonomski razvoj. Međutim, turistički potencijal Dragaša smatra se nedovoljno iskorišćenim zbog nedostatka infrastrukture, osnovnih usluga i institucionalne podrške. U tom kontekstu, ukazano je i na potrebu preispitivanja pojedinih pravila i ograničenja koja se odnose na zaštićena područja, kako bi se uspostavila ravnoteža između zaštite životne sredine i održivog lokalnog razvoja.

U celini, diskusije u Dragašu ukazuju na međusobnu povezanost ekonomskih izazova, infrastrukturnih nedostataka, pristupa uslugama i mogućnosti za međuzajedničku interakciju. Prema mišljenju učesnika, ograničene mogućnosti zapošljavanja, poteškoće u pristupu uslugama i migracije mladih predstavljaju izazove koji utiču na perspektive lokalnog razvoja i društveni život zajednica. Ovi nalazi ukazuju na to da jačanje socijalne kohezije u Dragašu zahteva pristup koji objedinjuje unapređenje životnih uslova, ekonomski razvoj i stvaranje prostora za saradnju i redovnu interakciju među zajednicama.

Severna Mitrovica: međuzajednička komunikacija, mladi i zajednički prostori

Diskusija održana u Severnoj Mitrovici 19. maja 2026. godine, uz učešće pripadnika bošnjačke, srpske i albanske zajednice, bila je usmerena na suživot, izazove u komunikaciji među zajednicama, perspektive mladih i ulogu lokalnih institucija. Jedna od ključnih tema diskusije odnosila se na poteškoće u razmatranju određenih pitanja, posebno političkih tema, koje, prema mišljenju učesnika, mogu izazvati tenzije između pripadnika različitih zajednica i starosnih grupa. U tom kontekstu izražen je izvestan zamor od političkih tema, kao i potreba za većim usmeravanjem pažnje na konkretne probleme koji utiču na svakodnevni život građana.

Jezik je identifikovan kao jedna od glavnih prepreka u komunikaciji među zajednicama, kao i u njihovim odnosima sa institucijama. Iz diskusije je proizašlo da je, prema mišljenju učesnika, distanca između zajednica povezana ne samo sa političkim razlikama, već i sa jezičkim barijerama i poteškoćama u svakodnevnoj komunikaciji.

Kada je reč o srpskoj zajednici, ukazano je i na dodatnu dimenziju ovog problema: veće približavanje ili intenzivnija komunikacija sa albanskom zajednicom mogu biti negativno percipirani od strane dela zajednice, što stvara društveni pritisak i otežava uspostavljanje otvorenih međuzajedničkih odnosa. Ova zabrinutost odražava iskustva i percepcije koje su izneli učesnici i ne treba je generalizovati na srpsku zajednicu u celini.

Uprkos navedenim preprekama, učesnici su identifikovali i zajedničke elemente koji mogu poslužiti kao osnova za približavanje zajednica. Posebno su kulturne i sportske aktivnosti istaknute kao potencijalni prostori za interakciju, naročito među mladima. Učesnici su ukazali na to da deca iz različitih zajednica imaju mogućnost međusobne interakcije u zajedničkim prostorima, kao što su sportski tereni, ali da su, prema njihovim navodima, ove mogućnosti i dalje ograničene i zastupljenije u urbanim sredinama.

Perspektive mladih predstavljale su još jednu centralnu temu diskusije. Nedostatak radnih mesta i mogućnosti za profesionalni razvoj na lokalnom nivou ocenjen je kao faktor koji podstiče migracije i utiče na budućnost grada. Navedeni su primeri mladih koji završavaju obrazovan-

je, uključujući i stručne studije poput medicine, ali se suočavaju sa nedostatkom mogućnosti za zapošljavanje. Ova iskustva ukazuju na to da se izazovi sa kojima se mladi suočavaju ne odnose isključivo na pristup obrazovanju, već i na mogućnosti pronalaženja zaposlenja i razvoja profesionalne karijere na lokalnom nivou.

Učesnici su perspektive mladih povezali i sa načinom na koji se formiraju njihovi stavovi i percepcije. Komunikacija unutar porodice i politički stavovi kojima su mladi izloženi tokom odrastanja navedeni su kao faktori koji mogu uticati na odnose među zajednicama. S druge strane, učesnici su istakli da spontana interakcija dece tokom zajedničkih aktivnosti može stvoriti mogućnosti za međuzajedničke kontakte koji prevazilaze postojeće podele.

U tom pogledu, uloga lokalnih institucija ocenjena je kao značajna. Učesnici su izrazili očekivanje da opština stvori više mogućnosti za organizovanje kulturnih i sportskih aktivnosti, posebno za mlade. Nedostatak sportskih sala istaknut je kao konkretan problem, dok je ulaganje u takve prostore prepoznato kao jedan od načina za podsticanje interakcije među zajednicama. Učesnici su takođe izrazili zabrinutost zbog toga što ideje i predlozi za lokalne inicijative ne dolaze uvek do faze institucionalnog razmatranja. To ukazuje na potrebu za funkcionalnijim mehanizmima komunikacije, konsultovanja i uključivanja građana u procese donošenja odluka na lokalnom nivou.

Tokom diskusije ukazano je i na ograničene ekonomske mogućnosti, posebno za žene i devojke. Nedostatak radnih mesta i ekonomskih aktivnosti povezan je sa transformacijom lokalnih prostora i proizvodnih kapaciteta nakon rata. U tom kontekstu pomenuto je zatvaranje jedne fabrike za proizvodnju materijala, kao i nedostatak sličnih alternativnih mogućnosti. Kada je reč o ženama i devojkama, ukazano je na njihovo ograničeno učešće u ekonomskim i javnim aktivnostima, dok su frizerske usluge navedene kao jedna od najzastupljenijih profesionalnih delatnosti.

U celini, diskusija u Severnoj Mitrovici ukazuje na to da unapređenje međuzajedničkih odnosa ne zavisi isključivo od političkog dijaloga, već i od konkretnih životnih uslova i mogućnosti za svakodnevnu interakciju. Učesnici su jačanje ovih odnosa povezali sa mogućnostima zapošljavanja, zajedničkim javnim prostorima, kulturnim i sportskim aktivnostima, komunikacijom na jezicima zajednica i uspostavljanjem mehanizama koji građanima, posebno mladima, omogućavaju komunikaciju sa lokalnim institucijama, kao i aktivno učešće u predlaganju i razvoju lokalnih inicijativa.

6. Zajednički nalazi iz lokalnih diskusija

Diskusije sa odbornicima u opštinama Gračanica, Istok, Kosovo Polje i Lipljan ukazale su na zajedničke izazove koji se odnose na zastupljenost nevećinskih zajednica, učešće u procesima donošenja odluka i sprovođenje lokalnih prioriteta. Iako postoje formalni mehanizmi za konsultovanje i zastupljenost, njihov uticaj zavisi od mogućnosti da se zahtevi zajednica uključe u opštinske planove i budžete.

Jedna od zajedničkih tema istaknutih tokom diskusija odnosila se na poteškoće u pretvaranju identifikovanih potreba i prioriteta u konkretne institucionalne mere. U Gračanici su učesnici naglasili da je lokalni akcioni plan za romsku, aškalijsku i egipćansku zajednicu potrebno revidirati i obezbediti finansijsku podršku za njegovo sprovođenje, posebno u oblasti obrazovanja. U Istoku su izražene zabrinutosti u vezi sa budžetskim ograničenjima, poteškoćama u razmatranju i unapređenju predloga odbornika, kao i potrebom za unapređenjem lokalnih usluga i infrastrukture.

Obrazovanje i mogućnosti za mlade predstavljali su još jednu značajnu temu. Tokom diskusija ukazano je na potrebu podsticanja nastavka školovanja, pružanja podrške porodicama, unapređenja prevoza učenika, kao i stvaranja mogućnosti za učenje jezika i interakciju među zajednicama. U Gračanici se razgovaralo i o mogućnosti uspostavljanja multietničkih obrazovnih prostora, uzimajući u obzir društvene i političke prepreke koje mogu uticati na učešće porodica.

Kada je reč o javnim uslugama i infrastrukturi, učesnici su identifikovali potrebu za ulaganjima u putnu infrastrukturu, javnu rasvetu, prevoz, predškolske ustanove i rekreativne prostore, kao i za unapređenjem pristupa ovim uslugama i prostorima za osobe sa invaliditetom. U Lipljanu su istaknute potrebe porodilja za specijalizovanim uslugama, dok su na Kosovu Polju pokrenuta pitanja koja se odnose na uključivanje dece u obrazovni sistem, planiranje usluga i vlasništvo nad zemljištem u naseljima u kojima žive pripadnici zajednica.

U celini, diskusije ukazuju na to da se uključivanje zajednica ne može obezbediti isključivo kroz formalnu zastupljenost ili javne konsultacije. Ono zahteva održivo finansiranje, institucionalnu koordinaciju i mehanizme koji garantuju da se zahtevi zajednica pretvaraju u konkretne mere. Unapređenje učešća u procesima donošenja odluka, pristupa uslugama i ulaganja u obrazovanje i infrastrukturu ostaju važni elementi za jačanje socijalne uključenosti i kohezije na lokalnom nivou.

7. Ključni nalazi i zaključci

7.1 Ključni nalazi

Rezultati studije ukazuju na međusobnu povezanost socijalnih, ekonomskih i institucionalnih izazova, koji se odražavaju u iskustvima i percepcijama ispitanika iz nevećinskih zajednica na Kosovu, kako u pogledu procene trenutnog stanja, tako i u pogledu njihovih očekivanja za budućnost.

U pojedinim oblastima ispitanici iskazuju pozitivna očekivanja u pogledu budućnosti, dok se u drugim uočavaju nesigurnost i nezadovoljstvo postojećim stanjem. Posebno kritične ocene prisutne su među ispitanicima iz srpske zajednice, naročito u pitanjima koja se odnose na odnos sa institucijama i pristup uslugama. U celini, ključni identifikovani izazovi obuhvataju mogućnosti zapošljavanja, poštovanje jezičkih prava, pristup javnim uslugama, ravnopravan tretman i perspektive mladih, uključujući zabrinutost u vezi sa migracijama.

01 Perspektive za budućnost značajno se razlikuju među zajednicama

Jedan od najuočljivijih nalaza studije odnosi se na razlike u percepcijama budućnosti. Ispitanici iz srpske zajednice iskazuju viši nivo pesimizma u nekoliko ključnih analiziranih dimenzija, uključujući lične perspektive i perspektive zajednice, mogućnosti za mlade, socijalnu uključenost i sposobnost institucija da odgovore na njihove potrebe.

S druge strane, ispitanici iz bošnjačke, turske, romske, aškalijske, egipćanske i goranske zajednice uglavnom iskazuju pozitivnija ili umerenija očekivanja u pogledu budućnosti. Međutim, ni među ispitanicima iz ovih zajednica optimizam ne treba tumačiti kao odsustvo problema, budući da su zabrinutost u vezi sa zapošljavanjem, javnim uslugama, migracijama i mogućnostima za mlade i dalje prisutne.

Ove razlike ukazuju na to da politike usmerene na jačanje socijalne kohezije treba da uzmu u obzir različita iskustva, potrebe i očekivanja zajednica, umesto da se zasnivaju na jedinstvenom pristupu. Istovremeno, one naglašavaju značaj prilagođavanja intervencija specifičnim okolnostima svake zajednice i lokalnom kontekstu.

02 Postoji jaz između potrebe za uključenošću i iskustava građana u kontaktu sa institucijama

Jedna od tema koja se ponavlja u različitim delovima studije jeste percipirana distanca između građana iz nevećinskih zajednica i javnih institucija. Posebno, ispitanici iz srpske zajednice iskazuju niži nivo poverenja u sposobnost institucija da odgovore na njihove potrebe. To je praćeno kritičnijim ocenama u pogledu ravnopravnog tretmana, pristupa uslugama na jeziku zajednice i sposobnosti institucija da razumeju potrebe građana.

Ovaj nalaz je značajan jer ukazuje na to da formalna zastupljenost i uključivanje zajednica u institucionalne strukture ne garantuju nužno suštinsko učešće i ravnopravan tretman u praksi. Uključenost treba da se ogleda i u konkretnim iskustvima građana, kroz pristup uslugama, komunikaciju sa institucijama i stvarne mogućnosti uticaja na procese donošenja odluka.

Na lokalnom nivou postoje institucionalni mehanizmi za zastupljenost i učešće zajednica, ali njihovu delotvornost treba procenjivati i na osnovu njihove sposobnosti da odgovore na konkretne potrebe građana i doprinesu jačanju institucionalnog poverenja.

03 Zapošljavanje je jedan od ključnih faktora koji utiču na perspektive zajednica

Zapošljavanje se izdvaja kao jedna od najznačajnijih tema u celokupnoj studiji. Samo 47,8% ispitanika navodi da je najmanje u određenoj meri zadovoljno mogućnostima zapošljavanja u svojoj opštini, dok 52,2% izražava nezadovoljstvo postojećim mogućnostima.

Istovremeno, očekivanja u pogledu budućnosti relativno su pozitivnija: 64,2% ispitanika smatra da postoje makar

umerene mogućnosti za unapređenje perspektiva zapošljavanja mlađih generacija. To ukazuje na razliku između nezadovoljstva trenutnim stanjem i očekivanja da bi se situacija u budućnosti mogla poboljšati.

Još jedan značajan nalaz odnosi se na percipirani uticaj etničke pripadnosti na pristup zapošljavanju. Ukupno 64,2% ispitanika smatra da etnička pripadnost makar povremeno ograničava pristup zapošljavanju, dok 26,5% smatra da se to dešava često ili veoma često. Ove ocene ne predstavljaju dokaz o verifikovanim slučajevima diskriminacije, ali ukazuju na značaj jačanja jednakosti mogućnosti i transparentnosti u postupcima zapošljavanja.

04 Ulaganje u veštine i ekonomska podrška prepoznaju se kao jasni prioriteti

Rezultati ukazuju na pretežno pozitivnu ocenu značaja stručnog obrazovanja, digitalnih veština i podrške malim preduzećima. Oko 83,3% ispitanika smatra da je ulaganje u stručno obrazovanje i digitalne veštine najmanje umereno važno, dok 85,9% ispitanika ocenjuje da su grantovi, obuke i podrška malim preduzećima najmanje umereno važni.

Međutim, 31,5% ispitanika ocenjuje postojeću podršku malim i porodičnim preduzećima kao potpuno ili uglavnom neadekvatnu. To ukazuje na potrebu da se, pored razvoja novih politika, posebna pažnja posveti i adekvatnosti postojećih mehanizama podrške, kao i mogućnostima njihovog korišćenja.

Nalazi iz Dragaša pružaju konkretan prikaz ovih izazova. Prema navodima učesnika lokalnih diskusija, ekonomske mogućnosti su ograničene, mala preduzeća suočavaju se sa nedostatkom kapaciteta, dok su nova ulaganja nedovoljna. U tom kontekstu, jačanje povezanosti između stručnog obrazovanja, potreba tržišta rada i lokalnog ekonomskog razvoja nameće se kao jedan od značajnih prioriteta.

05 Mladi su u središtu izazova i mogućnosti za jačanje socijalne kohezije

U studiji se mladi izdvajaju kao grupa koja se suočava sa značajnim izazovima, ali istovremeno predstavljaju potencijalni resurs za promene i društveni angažman.

Oko 68,5% ispitanika smatra da mladi iz njihove zajednice imaju, makar u određenoj meri, mogućnosti da pronađu stabilno zaposlenje, dok 84,2% ocenjuje da su mladi, makar u određenoj meri, spremni da pokreću društvene inicijative. Međutim, lokalne diskusije ukazuju na to da spremnost za angažovanje nije uvek praćena konkretnim mogućnostima za zapošljavanje i učešće. U Severnoj Mitrovici posebno je istaknut nedostatak radnih mesta za mlade sa visokim obrazovanjem, dok su u Dragašu migracije mladih identifikovane kao jedan od ključnih izazova za budućnost opštine.

U oba slučaja ukazano je i na nedostatak prostora za kulturne i sportske aktivnosti. Ovo je posebno značajno za jačanje socijalne kohezije, budući da međuzajednička interakcija ne treba da bude ograničena isključivo na organizovane oblike dijaloga. Sportski, kulturni, obrazovni i društveni prostori mogu omogućiti redovne kontakte i spontaniju interakciju među mladima iz različitih zajednica.

06 Obrazovanje i jezik ostaju ključni faktori međuzajedničke interakcije

Ulaganje u obrazovanje prepoznaje se kao prioritet među značajnim delom ispitanika. Istovremeno, lokalne diskusije ukazuju na to da organizacija obrazovnog sistema i ograničene mogućnosti za učenje jezika drugih zajednica mogu predstavljati prepreku međuzajedničkoj interakciji.

U Dragašu je ukazano na podeljenost obrazovnog sistema po pripadnosti zajednicama i nedostatak nastave jezika drugih zajednica. U Severnoj Mitrovici, jezik je identifikovan kao jedna od glavnih prepreka u komunikaciji među zajednicama, kao i u njihovim odnosima sa institucijama.

Ovi nalazi ukazuju na to da učenje jezika ne treba posmatrati isključivo kao obrazovno pitanje, već i kao sredstvo za olakšavanje komunikacije, pristupa uslugama i jačanje međuzajedničkog poverenja. Unapređenje sprovođenja jezičkih prava i stvaranje mogućnosti za učenje jezika drugih zajednica takođe su od značaja za izgradnju inkluzivnijeg društva.

07 Pristup socijalnim uslugama pokazuje značajne razlike među zajednicama

Nalazi koji se odnose na socijalne usluge ukazuju na to da je jedan od ključnih izazova nizak nivo informisanosti građana. Nedovoljna informisanost posebno je izražena u pojedinim zajednicama, dok se među korisnicima usluga uočavaju značajne razlike u percepciji jednostavnosti pristupa.

Ispitanici iz srpske zajednice iskazuju posebno kritične ocene u pogledu informisanosti, procedura za podnošenje zahteva za socijalnu pomoć, pristupa uslugama za porodice u ranjivim situacijama, kao i podrške osobama sa posebnim potrebama.

Ovi nalazi ukazuju na to da pristup uslugama ne zavisi isključivo od njihovog formalnog postojanja, već i od dostupnosti informacija, procedura, jezika, udaljenosti i sposobnosti institucija da prepoznaju potrebe građana i odgovore na njih.

Navedeni nalazi ukazuju na potrebu za unapređenjem informisanja, pojednostavljivanjem procedura i razvojem dostupnijih socijalnih usluga koje su u većoj meri prilagođene potrebama različitih zajednica.

08 Pristup obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti karakterišu različite potrebe i iskustva među zajednicama

Rezultati studije ukazuju na razlike među nevećinskim zajednicama u pogledu nivoa zadovoljstva obrazovnim i zdravstvenim uslugama, kao i prioriteta koje su identifikovale u cilju njihovog unapređenja.

U oblasti obrazovanja, zabrinutost ispitanika odnosi se na infrastrukturne uslove, prevoz, finansijsku podršku, dopunsku nastavu i ravnopravan tretman. U oblasti zdravstvene zaštite, kao značajna pitanja izdvajaju se dostupnost lekova i medicinske opreme, nedostatak osoblja, vreme čekanja, blizina zdravstvenih usluga mestu stanovanja i ravnopravan tretman.

Ovi nalazi ukazuju na to da unapređenje pristupa obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti zahteva mere prilagođene potrebama zajednica i lokalnim okolnostima, kroz povezivanje ulaganja u infrastrukturu i kapacitete sa unapređenjem kvaliteta, dostupnosti i ravnopravnog tretmana prilikom pružanja usluga.

09 Jezička prava i ravnopravan tretman predstavljaju ključne dimenzije socijalne uključenosti

Podaci o javnim uslugama pokazuju da je jezik jedna od najvažnijih dimenzija iskustva građana u kontaktu sa institucijama. Među ispitanicima iz srpske zajednice, 61,2% smatra da je pristup administrativnim uslugama na sopstvenom jeziku u maloj meri ili uopšte nije zadovoljavajući. Istovremeno, 75,3% ispitanika srpske zajednice ocenjuje da je tretman prilikom pružanja usluga u maloj meri ili uopšte nije ravnopravan.

Ovakve percepcije ukazuju na značaj doslednog ostvarivanja jezičkih prava i obezbeđivanja ravnopravnog tretmana u praksi. One takođe ukazuju na to da način na koji građani doživljavaju svoj odnos sa institucijama može uticati na institucionalno poverenje i osećaj socijalne uključenosti.

10 Digitalizacija pruža razvojne mogućnosti, ali ne može zameniti potrebu za ravnopravnom uključenošću

Digitalne usluge ocenjuju se relativno pozitivnije u poređenju sa pojedinim drugim aspektima pristupa javnim uslugama, ali razlike među zajednicama i dalje su izražene. Među ispitanicima iz srpske i romske zajednice, značajan deo smatra da je pristup digitalnim uslugama malo ili nimalo jednostavan.

Ovi nalazi ukazuju na to da digitalizacija može olakšati pristup uslugama, pod uslovom da je prati pružanje usluga na jezicima zajednica, razvoj digitalnih veština i podrška građanima koji se suočavaju sa poteškoćama u korišćenju onlajn platformi. U suprotnom, digitalizacija nosi rizik od stvaranja novih prepreka i produbljivanja postojećih nejednakosti u pristupu uslugama.

11 Međuzajednički odnosi uglavnom su stabilni u pojedinim lokalnim sredinama, ali mogućnosti za interakciju ostaju ograničene

Nalazi iz Dragaša i Severne Mitrovice ukazuju na to da odsustvo direktnih sukoba ne podrazumeva nužno i visok nivo socijalne kohezije.

U Dragašu je suživot opisan kao stabilan, bez prijavljenih otvorenih sukoba između zajednica, ali su istovremeno identifikovane značajne jezičke i obrazovne prepreke, kao i ograničene mogućnosti za zajedničke aktivnosti.

U Severnoj Mitrovici, učesnici su ukazali na percipiranu distancu između zajednica, osetljivost političkih tema i nedostatak prostora u kojima bi mladi mogli redovno da ostvaruju međusobnu interakciju. To ukazuje na to da procena socijalne kohezije ne treba da se ograniči samo na odsustvo sukoba, već treba da obuhvati i mogućnosti za redovne kontakte, saradnju, izgradnju poverenja i učešće u zajedničkim aktivnostima.

12 Žene i devojke suočavaju se sa ograničenim mogućnostima za društveno i ekonomsko učešće

Rezultati ankete ukazuju na relativno pozitivna očekivanja u pogledu unapređenja ekonomskih mogućnosti žena: 66,4% ispitanika smatra da će žene iz njihove zajednice u budućnosti imati više ekonomskih mogućnosti, makar u određenoj meri.

Međutim, tokom lokalnih diskusija ukazano je na prepreke koje ograničavaju učešće žena i devojaka u javnom, sportskom i ekonomskom životu. U Dragašu je istaknut nedostatak redovnih aktivnosti namenjenih devojkama, dok su u Severnoj Mitrovici identifikovane ograničene ekonomske mogućnosti i koncentracija ekonomskih aktivnosti žena u relativno malom broju zanimanja.

Ovi nalazi ukazuju na to da unapređenje ekonomskih mogućnosti i društvenog učešća žena zahteva mere koje prevazilaze okvire opštih programa obuke i koje olakšavaju pristup zapošljavanju, finansiranju i preduzetništvu, uz istovremeno stvaranje većeg broja mogućnosti za učešće žena u javnom životu i procesima donošenja odluka.

13 Migracije predstavljaju važan pokazatelj ograničenih perspektiva za budućnost

Migracije mladih predstavljaju jednu od tema koja povezuje nalaze ankete sa pitanjima i zabrinutostima iznetim tokom lokalnih diskusija. U Dragašu su učesnici migracije opisali kao rasprostranjenu pojavu, sa mogućim posledicama po demografsku strukturu opštine. U Severnoj Mitrovici, nedostatak mogućnosti za zapošljavanje i profesionalni razvoj na lokalnom nivou identifikovan je kao jedan od faktora koji mogu podstaći odlazak mladih.

Ovi nalazi ukazuju na to da se suočavanje sa izazovima migracija ne može svesti isključivo na mere usmerene na podsticanje mladih da ostanu u zemlji. Unapređenje njihovih perspektiva zahteva stvaranje konkretnih mogućnosti za zapošljavanje, razvoj obrazovanja i stručnog osposobljavanja, unapređenje javnih usluga, kao i stvaranje prostora za angažovanje i aktivno učešće u lokalnom životu.

7.2 Zaključak

U celini posmatrano, studija ukazuje na to da se socijalna kohezija na Kosovu ne može jačati isključivo kroz dijalog među zajednicama ili aktivnosti usmerene isključivo na međuetničke odnose. Ona je usko povezana sa životnim uslovima, ravnopravnim pristupom uslugama, mogućnostima za zapošljavanje i obrazovanje, poštovanjem jezičkih prava i smislenim učešćem građana u procesima donošenja odluka.

Jedan od ključnih zaključaka studije jeste da percepcije socijalne kohezije treba analizirati u kontekstu socio-ekonomskih uslova, iskustava u kontaktima sa institucijama i mogućnosti za interakciju među zajednicama. Ograničene mogućnosti zapošljavanja, poteškoće u pristupu javnim uslugama, nedostatak zajedničkih prostora i osećaj isključenosti iz procesa donošenja odluka mogu oslabiti poverenje u institucije i umanjiti očekivanja u pogledu budućnosti, istovremeno utičući i na migracione tendencije.

Istovremeno, podaci ukazuju na postojanje zajedničkih prioriteta koji mogu poslužiti kao osnova za kreiranje inkluzivnijih politika. Značajan deo ispitanika prepoznaje važnost obrazovanja, saradnje među zajednicama, stručnih veština, ekonomske podrške i inicijativa mladih. To ukazuje na to da, uprkos razlikama među zajednicama, postoje mogućnosti za razvoj zajedničkih inicijativa, pod uslovom da institucije obezbede pouzdane prostore i mehanizme za učešće i saradnju.

Stoga jačanje socijalne kohezije zahteva pristup koji prevazilazi izolovane i kratkoročne intervencije, povezujući socijalne, ekonomske i institucionalne politike sa konkretnim potrebama zajednica i specifičnostima lokalnog konteksta. To podrazumeva intenzivniju saradnju između centralnih institucija, opština i civilnog društva, kao i aktivno uključivanje samih zajednica u utvrđivanje prioriteta i procese donošenja odluka. U tom smislu, socijalnu koheziju treba posmatrati ne samo kao cilj međuzajedničkog dijaloga, već i kao rezultat javnih politika koje doprinose jačanju jednakosti mogućnosti, institucionalnog poverenja i učešća građana u društvenom i institucionalnom životu.

8. Preporuke

Nalazi ukazuju na to da jačanje socijalne kohezije zahteva prelazak sa fragmentisanih intervencija na koordinisane politike koje povezuju građansko učešće, ravnopravan pristup uslugama, zapošljavanje, lokalni razvoj i saradnju među zajednicama. Iz tog razloga, preporuke koje slede usmerene su ne samo na proširenje postojećih programa, već i na uspostavljanje institucionalnih mehanizama koji omogućavaju sprovođenje i praćenje politika, kao i jačanje odgovornosti i mehanizama polaganja računa.

8.1 Za lokalne institucije – opštine

01 Institucionalizacija učešća zajednica u opštinskom planiranju i budžetiranjund budgeting

Opštine treba da uspostave redovne mehanizme za uključivanje pripadnika nevećinskih zajednica u izradu politika, razvojnih planova i opštinskih budžeta. Konsultacije treba organizovati pre usvajanja ključnih dokumenata, uz obezbeđivanje učešća žena, mladih i ranjivih grupa.

Kako bi se izbegle konsultacije isključivo formalnog karaktera, opštine treba da nakon svakog konsultativnog procesa objave pregled prihvaćenih predloga, predloga koji nisu prihvaćeni i predloga čija je realizacija planirana, uz odgovarajuće obrazloženje.

02 Jačanje opštinskih mehanizama za zajednice i njihovo povezivanje sa procesima donošenja odluka

Opštinske kancelarije za zajednice i povratak, odbori za zajednice i drugi predstavnički mehanizmi treba da raspolažu dovoljnim ljudskim i finansijskim resursima, jasno definisanim nadležnostima i neophodnim kapacitetima za identifikovanje i rešavanje problema sa kojima se suočavaju zajednice.

Opštine treba da uspostave redovne procedure putem kojih će se pitanja koja identifikuju ovi mehanizmi prosleđivati nadležnim direkcijama, uz praćenje načina njihovog rešavanja. O ishodima ovog procesa treba redovno obaveštavati i predstavnike zajednica.

03 Obezbeđivanje efektivnog pristupa opštinskim uslugama na odgovarajućim jezicima

Opštine treba periodično da sprovode procene poštovanja jezičkih prava prilikom pružanja administrativnih usluga, izrade i objavljivanja javne dokumentacije, obrazaca, internet stranica, digitalnih platformi i komunikacije sa građanima.

Uočeni nedostaci treba da budu obuhvaćeni konkretnim planovima za unapređenje, sa jasno utvrđenim institucionalnim odgovornostima i rokovima za njihovo sprovođenje. Realizaciju ovih planova potrebno je redovno pratiti, a ostvarene rezultate učiniti javno dostupnim.

04 Razvijanje proaktivnog pristupa u pružanju socijalnih usluga

Informisanje o socijalnim uslugama ne treba da se zasniva isključivo na individualnom obraćanju građana. Opštine i centri za socijalni rad treba da razviju proaktivne mehanizme za identifikovanje i informisanje porodica i pojedinaca koji su u riziku da ostanu izvan sistema socijalne zaštite.

Posebnu pažnju treba posvetiti ruralnim područjima, osobama sa invaliditetom, starijim osobama, porodicama sa niskim prihodima i pripadnicima nevećinskih zajednica. Informacije treba pružati na odgovarajućim jezicima i putem komunikacionih kanala koje zajednice zaista koriste u praksi.

05 Razvoj infrastrukture za mlade koja podstiče interakciju među zajednicama

Opštinska ulaganja u omladinske centre, sportske i kulturne aktivnosti, biblioteke i javne prostore treba posmatrati i kao instrumente za jačanje socijalne kohezije.

Deo opštinskih programa za mlade treba izričito usmeriti na podsticanje interakcije među mladima iz različitih zajednica. Opštine takođe treba da uspostave male grant šeme za inicijative koje sami mladi osmišljavaju i sprovode.

06 Povezivanje omladinskih politika sa zapošljavanjem i lokalnim ekonomskim razvojem

Opštinski programi za mlade treba da se osmišljavaju na osnovu analize potreba lokalnog tržišta rada. Opštine treba da uspostavljaju partnerstva sa privrednim subjektima, stručnim školama i pružaocima usluga obuke, kako bi mladima omogućile stručnu praksu, mentorstvo, karijerno savetovanje i stručno osposobljavanje.

U opštinama sa pretežno ruralnom privredom, uključujući Dragaš, programi treba da budu usmereni i na sektore sa realnim razvojnim potencijalom, kao što su poljoprivreda, stočarstvo, prehrambena industrija, turizam i uslužne delatnosti.

07 Uklanjanje prepreka za ekonomsko i javno učešće žena

Opštinske politike za osnaživanje žena, posebno žena iz nevećinskih zajednica i ruralnih područja, treba da prevaziđu okvire opštih programa obuke.

Podrška treba da obuhvati mogućnosti pristupa finansiranju, mentorstvu, tržištima, poslovnim mrežama, kao i programe za formalizaciju i razvoj ekonomskih aktivnosti. Žene takođe treba sistematski uključivati u konsultacije i lokalne mehanizme donošenja odluka.

08 Integrisanje migracija u politike lokalnog razvoja

Opštine sa visokim stopama migracija treba redovno da analiziraju lokalne uzroke iseljavanja, posebno nedostatak mogućnosti za zapošljavanje, ograničen pristup uslugama i nedostatak perspektive za mlade.

Rezultati ovih analiza treba da budu integrisani u lokalne planove ekonomskog razvoja, kao i u politike zapošljavanja, stručnog osposobljavanja i investicija. Dijaspora treba da bude uključena kroz konkretne mehanizme za podsticanje investicija, prenos znanja i uspostavljanje veza sa lokalnim preduzećima.

09 Korišćenje infrastrukturnih investicija kao instrumenta za jačanje teritorijalne i socijalne kohezije

Prioriteti opštinskih investicija treba da se zasnivaju i na stepenu teritorijalne isključenosti u pogledu pristupa uslugama. Područja sa ograničenim pristupom prevozu, vodosnabdevanju, kanalizacionoj mreži, upravljanju otpadom, internetu i javnim uslugama treba identifikovati i dati im prioritet prilikom planiranja kapitalnih investicija.

Na taj način, infrastrukturu ne treba posmatrati isključivo kao tehničko pitanje, već i kao instrument za smanjenje teritorijalnih i socijalnih nejednakosti.

8.2 Za Vladu Republike Kosovo

01 Povezivanje obrazovanja i stručnog osposobljavanja sa stvarnim potrebama tržišta radat

Vlada treba da ojača povezanost stručnog obrazovanja, programa osposobljavanja i potreba tržišta rada. Planiranje programa treba da se zasniva na podacima o traženim zanimanjima i veštinama, uz aktivno uključivanje mladih i pripadnika nevećinskih zajednica.

Posebnu pažnju treba posvetiti povezivanju stručnih i digitalnih veština sa praktičnim iskustvom na radnom mestu.

02 Utvrđivanje merljivih ciljeva za uključivanje u programe zapošljavanja

Programi i mere aktivne politike tržišta rada treba da se prate prema polu, starosnoj dobi, opštini i, tamo gde je to zakonom dozvoljeno i metodološki izvodljivo, prema pripadnosti zajednici.

Cilj ne treba da bude samo povećanje broja učesnika u programima, već i obezbeđivanje njihovog prelaska u formalno zaposlenje, kao i praćenje održivosti zaposlenja nakon završetka pružene podrške.

03 Jačanje sprovođenja i praćenja ostvarivanja jezičkih prava

Vlada treba da obezbedi odgovarajuće kapacitete za prevođenje i usmeno prevođenje, kao i da redovno prati poštovanje zakonskih obaveza u pogledu upotrebe jezika od strane javnih institucija.

Svaka nova javna digitalna platforma treba već u fazi projektovanja da predvidi pružanje usluga na odgovarajućim službenim jezicima, umesto da se prevođenje uvodi tek nakon razvoja same usluge.

04 Jačanje mehanizama koordinacije između centralnog i lokalnog nivoa

Za politike koje zahtevaju zajedničko sprovođenje – posebno u oblastima socijalnih usluga, zapošljavanja, obrazovanja i prava zajednica – potrebno je jasno definisati nadležnosti centralnog i lokalnog nivoa.

Koordinacija treba da obuhvati utvrđivanje ciljeva, merljivih pokazatelja učinka, periodično izveštavanje i mehanizme za rešavanje problema identifikovanih tokom sprovođenja politika. Ovu koordinaciju treba, u najvećoj mogućoj meri, zasnivati na postojećim institucionalnim mehanizmima, uz izbegavanje uspostavljanja paralelnih struktura.

05 Obezbeđivanje održivog finansiranja i minimalnih standarda za socijalne usluge

Decentralizacija socijalnih usluga mora biti praćena obezbeđivanjem dovoljnih finansijskih i ljudskih resursa, utvrđivanjem minimalnih standarda za pružanje usluga i praćenjem ostvarenih rezultata.

Sistem treba da bude osposobljen da identifikuje ne samo postojeće korisnike usluga već i pojedince i porodice kojima je potrebna podrška, ali koji zbog administrativnih, teritorijalnih i jezičkih prepreka ili nedostatka informacija ostaju izvan sistema socijalne zaštite.

06 Uspostavljanje diferenciranih instrumenata za razvoj opština sa visokim stopama migracija

Nacionalne politike ekonomskog razvoja treba da uvažavaju teritorijalne razlike. Opštine koje se suočavaju sa visokim stopama migracija i nezaposlenosti, kao i sa slabom ekonomskom osnovom, treba da imaju pristup prilagođenim instrumentima za razvoj malih preduzeća, poljoprivrede, ruralne ekonomije, turizma i drugih sektora sa lokalnim razvojnim potencijalom.

Podršku treba povezati sa merljivim ciljevima u oblasti zapošljavanja i lokalnog ekonomskog razvoja.

07 Jačanje doprinosa dijaspore lokalnom ekonomskom razvoju kroz investicije i prenos znanja

Politike prema dijaspori treba da predvide instrumente kojima se olakšavaju produktivne investicije, uspostavljanje partnerstava sa lokalnim preduzećima, profesionalno mentorstvo i prenos znanja.

Mere treba posebno usmeriti na opštine sa visokim stopama emigracije i neiskorišćenim ekonomskim potencijalom.

08 Podrška učenju jezika i održivoj interakciji među zajednicama

Vlada treba da podrži dugoročne programe učenja jezika drugih zajednica, posebno među mladima. Programi treba da povežu učenje jezika sa zajedničkim obrazovnim, kulturnim i omladinskim aktivnostima, kako bi se jezičke kompetencije i društvena interakcija razvijale paralelno.

09 Integrisanje perspektive žena iz nevećinskih zajednica u ekonomske politike

Nacionalni programi zapošljavanja, stručnog osposobljavanja i preduzetništva treba da prepoznaju i otklone specifične prepreke sa kojima se suočavaju žene iz nevećinskih zajednica i ruralnih područja.

Politike treba da povežu stručno osposobljavanje sa mogućnostima pristupa finansiranju, tržištima, mentorstvu, profesionalnim mrežama, kao i merama koje olakšavaju uključivanje žena na tržište rada.

9. Strateški prioriteti

Preporuke se mogu objediniti u šest strateških prioriteta koji treba da usmeravaju politike na centralnom i lokalnom nivou u cilju jačanja socijalne kohezije.

1. Stvarna ravnopravnost u pristupu javnim uslugama

Obezbeđivanje ravnopravnog pristupa socijalnim, administrativnim i drugim javnim uslugama, nezavisno od mesta prebivališta, jezika, pola ili pripadnosti zajednici.

2. Zapošljavanje, lokalni razvoj i smanjenje teritorijalnih nejednakosti

Povezivanje obrazovanja i stručnog osposobljavanja sa potrebama tržišta rada, podrška lokalnim ekonomijama i usmeravanje investicija ka područjima sa ograničenijim ekonomskim mogućnostima i izraženijim trendovima migracija.

3. Mladi kao akteri razvoja i socijalne kohezije

Prelazak sa pristupa u kojem se mladi posmatraju isključivo kao korisnici politika ka njihovom aktivnom uključivanju u zajedničko kreiranje i sprovođenje lokalnih inicijativa, uz povezivanje oblasti zapošljavanja, obrazovanja, kulture, sporta i međuzajedničke interakcije.

4. Obrazovanje, jezik i društvena interakcija kao mostovi između zajednica

Proširivanje mogućnosti za učenje jezika drugih zajednica, stvaranje zajedničkih obrazovnih prostora i podsticanje kontinuirane interakcije među građanima različitih uzrasta i pripadnicima različitih zajednica.

5. Zastupljenost i suštinsko učešće u procesima donošenja odluka

Mehanizmi konsultovanja i zastupljenosti treba da prevaziđu formalno učešće i omoguće merljiv uticaj na kreiranje politika, utvrđivanje budžetskih prioriteta i procese donošenja odluka. Ovo se posebno odnosi na nevećinske zajednice, žene, mlade i ranjive grupe.

6. Koordinisano upravljanje i odgovornost za socijalnu koheziju

Socijalnu koheziju treba tretirati kao međusektorski cilj, a ne kao oblast ograničenu isključivo na politike usmerene na zajednice. To podrazumeva koordinaciju između Vlade, opština i civilnog društva, jasno definisanje odgovornosti, obezbeđivanje održivog finansiranja i utvrđivanje merljivih pokazatelja za procenu ostvarenih rezultata.

U tom smislu, jačanje socijalne kohezije zahteva da se jednakost mogućnosti, pristup uslugama, ekonomska sigurnost i učešće u donošenju odluka tretiraju kao zajednička odgovornost centralnih institucija, opština i civilnog društva. Cilj javnih politika treba da bude stvaranje uslova u kojima pripadnost zajednici, jezik, pol ili mesto prebivališta ne određuju mogućnosti građana u pogledu zapošljavanja, obrazovanja, pristupa uslugama i učešća u javnom životu. Na taj način, socijalna kohezija se transformiše iz cilja međuzajedničkog dijaloga u konkretnu odgovornost upravljanja i sprovođenja javnih politika.

